

HISTÒRIA

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884), del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)

Per Marià Baig i Aleu, Josep Playà i Maset

Resum

En aquest article presentem uns apunts sobre la història de tres entitats que una sèrie d'empordanesos residents a la capital fundaren a Barcelona en els anys de transició del segle XIX al XX: el Centre Empordanès Gracienc (1884), el Centre Empordanès de Barcelona (1891) i l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916). Presentem, també, apunts biogràfics sobre alguns dels homes que les feren possibles: Eusebi Corominas i Cornell, Frederic Viñas i Cusí, Eusebi Fina i Girbau, Joan Vidal i Fraxanet, Eusebi Isern i Dalmau, Ramon Noguer i Comet, o el mateix Josep Pella i Forgas. Veurem alguns dels seus actes culturals: concerts, ballades de sardanes, Jocs Florals, homenatges a personalitats empordaneses, edició de llibres, etc., i com aquestes societats, que pretenien ser una mena de "delegació consular" de l'Empordà a Barcelona, jugaren un paper molt important en el desenvolupament del "mite de l'Empordà".

Paraules clau

Associacionisme, Empordà, segles XIX i XX, cultura popular, música popular

Abstract

This article presents notes on the history of three societies founded by several people who originally were from the Empordà but resided in Barcelona, in the transition years from the nineteenth to the twentieth century: the Centre Empordanès Gracienc (Empordà Circle of –the Barcelona district– Gràcia) founded in 1884, the Centre Empordanès of Barcelona (1891) and the Ateneu (Society) Empordanès of Barcelona (1916). We also present biographical notes on some of the men who made these possible: Eusebi Corominas i Cornell, Frederic Viñas i Cusí, Eusebi Fina i Girbau, Joan Vidal i Fraxanet, Eusebi Isern i Dalmau, Ramon Noguer i Comet or the very Josep Pella i Forgas. We explain some of their cultural activities: concerts, Sardana dances, Jocs Florals (poetry contests), homages to personalities from the Empordà, publications, etc. and how these societies, who intended to be a manner of "consulate" or "delegation" of the Empordà in Barcelona, played a very important role in the development of the "myth of the Empordà".

Keywords

Societies, Empordà, nineteenth and twentieth centuries, popular culture, popular music.

DOI: 10.2436/20.8010.01.64

AIEE, Figueres, 42 (2011), pàg. 329-382

INTRODUCCIÓ: L'EMPORDÀ MÍTIC O EL MITE DE L'EMPORDÀ

“Els empordanesos, catalans del món”. Amb aquest suggerent títol, Elies Bach defensava l'any 1931 a les pàgines de *La Galeria* la tesi que si bé ens diem “catlans” o “catalans” d'ençà l'onzena centúria, dir-se “empordanès” ve de molt més lluny. Bach ho justifica mitjançant uns ràpids apunts pel decurs de la història, des de la mandíbula de Banyoles (l'home de Neanderthal) al republicanisme d'Abdon Terrades, passant pels ibers, grecs, romans, gots, alarbs, senyors feudals o remences i acaba la seva exposició tot afirmant que,

“Com l'esperit de la gent que ens pastaren, ens trobem arreu. Com ells no reculem per res; ens sentim enèrgics i valents; dispuestos a encastellar-nos al nostre poblat o ciutat, ans que ens jumeixi ningú, o decidits a revoltar-nos, igualment que els remences. El nostre castell que és una casa al cim d'un pujol, una masia de muntanya, guarda el caliu de la nostra fe en el passat i pel pervindre, fent que se'ns respecti la individualitat nostra i allargant però l'esguard enllà de les finestres, a tothom, que voldríem veure el món confonguent-se dins d'una gran germanor d'interès comú, enc que servant llurs caràcters. Som empordanesos; catalans del món, no pas res més” ([LG], 27/08/1930).⁽¹⁾

Una tesi que s'entronca amb la tradició de l'Empordà mític, en la línia de Joan Maragall o Carles Pi i Sunyer,⁽²⁾ sense oblidar a Fages de Climent. Una tesi que se centra en un punt molt important i de plena actualitat, la contraposició

1. ([LG], 27/08/1930): *La Galeria*, 27 d'agost de 1930. Vegeu els codis de la premsa citada a la bibliografia.

2. Vegeu (Pi Sunyer, 1976).

i l'equilibri entre la germanor universal –la globalització– i el localisme, un fet que Pasqual Maragall resumeix en una senzilla frase:⁽³⁾ “quan Europa sigui la nostra pàtria gran, sempre ens quedarà l'Empordà” (Maragall, 2008).

En la ponència titulada “Ni sirenes ni pastors, o la trampa de la identitat”, presentada en el congrés «El paisatge element vertebrador de la identitat empordanesa»,⁽⁴⁾ Josep Maria Fradera reflexionava sobre l'origen –o, més ben dit, els orígens– del mite de l'Empordà, que situa entorn d'una altra contraposició, la de la vida grisa de la ciutat moderna enfront l'afany de l'autenticitat rural, vilatana o popular. Una de les seves conclusions és que la identitat moderna empordanesa va ser construïda en bona mesura des de fora, com a part de la formació de la idea moderna de Catalunya, tot afirmant que “Allò que és ben segur, però, és que la «Historia del Ampurdán» (1883) del begurenc Pella i Forgas assenyalà, en qualsevol cas un tombant indiscutible. Com a tal, es constituí en el model per a les generacions posteriors, plagis i préstecs inclosos per part de figures ben conegudes” (Fradera, 2007).

Veurem en aquest treball com en aquest procés de formació del mite de l'Empordà hi estigueren ben presents una sèrie de personatges, alguns ben coneguts, d'altres anònims, que foren els empordanesos establerts a Barcelona a finals del segle XIX i principis del XX. Aquests empordanesos, sigui per recordar els seus orígens i ajudar-se mútuament, però també per difondre l'esperit i els valors de l'Empordà, s'associaren i desenvoluparen una molt meritòria tasca, avui dia injustament oblidada.

Malauradament, la història d'aquests centres empordanesos de Barcelona ha estat molt poc divulgada. Del primer, el Centre Empordanès Gracienc, en prou feines en trobem notícies. Del segon, el Centre Empordanès de Barcelona, que mantingué una notable activitat a finals del segle XIX, n'ha quedat abundant rastre a la premsa de l'època, cosa que ens ha permès establir amb força detall moltes de les seves activitats. Respecte a l'Ateneu Empordanès, que estigué en actiu per més de 20 anys, i on hi anaven regularment personalitats de la cultura catalana com Josep Pla, August Pi i Sunyer, Josep Pous i Pagès, o tants d'altres escriptors i polítics, i que comptava amb un local propi on es feien des de conferències a teatre, balls i assemblees d'entitats de tot tipus, segurament el traumàtic final del centre durant la Guerra Civil espanyola contribuí que es perdés la seva documentació i, amb ella, bona part de la memòria de la seva existència. Per aquest motiu, per a

3. Vegeu (Armangué, 2011).

4. El congrés se celebrà a Figueres els dies 20, 21 i 22 d'octubre del 2006 i les seves actes han estat publicades per l'Institut d'Estudis Empordanesos.

la redacció d'aquest treball ens hem hagut de basar en gran manera en la premsa de l'època i en una poca documentació d'arxiu, bàsicament de correspondència emesa per l'entitat i conservada en arxius forans o documentació de caire personal dels seus membres.

Hem organitzat el treball de la següent manera. En primer lloc recollim algunes dades del Centre Empordanès Gracienc i del seu fundador, Eusebi Corominas i Cornell. Més endavant presentem les activitats del Centre Empordanès de Barcelona, centrant-nos en la figura del Dr. Frederic Viñas i Cusí i en l'homenatge al mestre Tomás Bretón, promogut per Josep Pella i Forgas. Després estudiem l'Ateneu Empordanès de Barcelona i les seves activitats, centrant-nos en la figura d'Eusebi Isern i Dalmau i d'altres membres de la Junta, detallant-ne la seva activitat editorial i cultural, incloent els Jocs Florals de l'Empordà que organitzà l'Ateneu en diverses viles de l'Empordà entre els anys 1918 i 1922. Finalment, presentem, en forma d'apèndix, els estatuts de l'Ateneu de l'any 1917 i una taula (malauradament encara incompleta) amb un recull dels membres de les diferents juntes directives.

EL CENTRE EMPORDANÈS GRACIENC

La notícia més reculada sobre la creació d'un centre empordanès a Barcelona l'hem trobada publicada al diari barceloní *La Dinastia* del 18 de maig de 1884

“Hoy domingo 18, a las tres de la tarde, tendrá lugar la reunión de los ampurdaneses residentes en Barcelona, Gracia y Afueras, al objeto de dar lectura al proyectado reglamento del “Centro Ampurdanés”, habiendo aceptado el cargo de presidente de la comisión organizadora don Eusebio Corominas, director de La Publicidad” ([LD] 18/05/1884).

Segons informarà uns mesos després el mateix diari, els estatuts del Centre Empordanès Gracienc foren aprovats en el mes de juliol del 1885 ([LD] 22/07/1885).

Eusebi Corominas, un empordanès a Barcelona

Eusebi Coromines i Cornell, president de la comissió organitzadora d'aquest centre, havia nascut⁵⁾ a Corçà, Baix Empordà, el dia 2 de setembre del 1847.

5. ADG. Sant Julià i Santa Basilissa de Corçà. Llibre de batejos (1835-1858).

Coromines provenia d'una família de notaris de Cornellà de Terri i establerta a la vila de Palafrugell. Efectivament, el 8 de desembre de 1801, Pere Coromines i Salvany –jove escrivent habitant de Palafrugell– fill de Joan Corominas –“notari reial de Cornellà”– es casava amb Maria Vidal i Miquel de la mateixa vila empordanesa. Pocs anys després, Pere Coromines enviudà i es casà amb Maria Reig i Feliu, filla d'un patró mariner de Palafrugell. En aquest moment, 6 de novembre de 1808, Pere Coromines era causídic de la vila. Fill d'aquest matrimoni fou Josep Corominas i Reig, qui essent notari de Palafrugell es casà el 29 de desembre de 1846 amb Maria Cornell i Vergés, filla de Julià Cornell, pagès de Corsà. El 2 de setembre de l'any següent, 1847, naixia el seu fill Eusebi.

Eusebi Coromines i Cornell estudià batxillerat a l'Institut de Figueres,⁽⁶⁾ i obtingué el “*grado de bachiller en artes*” el 13 de juliol del 1863, i, entre els anys 1863 a 1867, realitzà estudis de dret a la Universitat de Barcelona, tot i que el curs 1871-72 s'hi matricularia de nou per fer uns estudis d'ampliació. El 31 de desembre de l'any 1887 es casà, a Barcelona, amb Rosa Gotarra i Teixidor, natural de Llagostera.

Vinculat políticament amb el republicanisme, fou elegit diputat a Corts pel districte de Torroella de Montgrí, circumscripció de Girona, en les eleccions del 24 d'agost el 1872, repetint càrrec a les eleccions de l'any següent. Entre 1888 i 1892 fou diputat provincial a Barcelona pel districte de Manresa–Terrassa (Rubí, 2007). En les eleccions dels anys 1905 i 1907 tornaria a sortir elegit diputat a Corts, aquest cop pel districte de Girona. Eusebi Corominas fou el primer director del diari de tendència republicana *La Publicidad*, fundat a Barcelona el 25 de febrer del 1878, càrrec que mantingué fins l'any 1906. Militant originàriament del Partit Republicà Federal, la seva orientació política anà transformant-se cap al republicanisme possibilista de Castelar, i arribà a formar part del moviment Solidaritat Catalana (1907).

La Erato de Figueres al Centre Empordanès Gracienc

Molts pocs detalls sabem sobre les activitats del Centre Empordanès Gracienc d'Eusebi Corominas. Sabem, però, que organitzava ballades de sardanes, mantenia una coral i participava de les activitats associatives de la vida barcelonina. Així ho podem deduir del fet que el centre participés activament en l'organització de la visita que la societat La Erato de Figueres efectuà a Barcelona el maig de 1885, on es trobà amb diverses entitats corals

6. AHUB. Expedient acadèmic d'Eusebi Corominas i Cornell.

i musicals. Transcrivim de la premsa del moment part del programa de la visita prevista:

“Como tenemos ya anunciado esta Sociedad coral va el día 23 a festejar a la Sociedad de Sans titulada El Provenir. Sabedoras las otras sociedades de Barcelona y Gracia que la Erato cantara algo de su repertorio en dicha población y deseosas de obsequiar y al mismo tiempo de aplaudir a los coristas y a su director, no solo sabemos les preparan un magnífico recibimiento en Barcelona sí que, les han suplicado toman parte en el concierto matutinal que la Sociedad Euterpe de Barcelona celebra el día 25 por la mañana en los jardines del Tívoli y en el que D. Benito Ventura dejará oír los acordes de su bien templado «Tenora» tocando Los Cantos de Elisa que no dudamos será aplaudido así como lo será La Erato.

En Gracia el mismo día por la tarde se bailaràn sardanas, obsequio del Centro Ampurdanés graciense a cuyo objeto ha organizado una Orquesta y en ellas «La Erato» cantará algunas de su escogido repertorio.

Celebramos infinito que nuestros paisanos se vean así obsequiados, no dudando que tanto el coro «La Erato» como su digno y entendido Director Sr. Ventura, recogerán muchísimos aplausos” ([LUR] 17/05/1885).

Uns dies després hi trobem publicada una carta del 28 de maig, enviada des de la vila de Sants, signada amb les inicials J.N., amb una detallada crònica de les festes:

“Sr. Director de La Unión Republicana.

Sans 28 de Mayo de 1885

Amigo Director y correligionario. Si me concede un lugar en su digno y valiente periódico, voy a narrarle el recibimiento que hemos hecho a sus paisanos, nuestros hermanos de La Erato.

El 23 por la noche llegaron los de La Erato en Barcelona siendo recibidos en la estación por las sociedades corales de esta El Provenir, La Familiar, El Progreso y La Floresta y por las comisiones de las sociedades corales de Barcelona La Euterpe, Alba, Amigos Tintoreros y Centro Ampurdanés Graciense, acompañados a la Fonda Ibérica en donde les fue servida una seculenta cena, se trasladaron a Sans aguardándoles en La Cruz Cubierta todas las sociedades de esta en masa con sus respectivos estandartes, una buena y numerosa orquesta y 70 u 80 individuos con hachas, desde cuyo puesto fueron acompañados a las Casas Consistoriales de la Villa, en donde La Erato saludó a nuestro Cabildo y en su obsequio cantó con mucho ajuste y precisión varias piezas de su escogido repertorio. Nuestro popular Ayuntamiento agradecido del obsequio les hizo servir un espléndido refresco” ([LUR] 31/05/1885).

Segueix la carta detallant totes les activitats de La Erato per Barcelona, entre les quals veiem com el dia 25 de maig: “*Por la tarde visitó La Erato el Centro Ampurdanés Graciense, en donde cantó La Erato una sardana y el canto popular de Ventura Arre-Moreu*”. La Erato va retornar a Figueres el dia 27 de maig, essent acompanyats fins a l'estació de tren per comissions de totes les societats.

La darrera menció a la premsa del Centre Empordanès Gracienc la trobem el maig del 1887 quan el seu president apareix entre els signants d'un manifest, juntament amb delegats de moltes entitats de la vila de Gràcia, en contra del diputat i exministre Francisco Romero Robledo, per la deriva política que adquirien els fets del carnaval de Gràcia del 1887 ([LD] 05/03/1887).

EL CENTRE EMPORDANÈS DE BARCELONA

La fundació del Centre Empordanès

Les primeres notícies de la fundació del Centre Empordanès de Barcelona las trobem al diari *La Vanguardia* del 9 de gener del 1891, on s'informa, molt succintament, que en una reunió d'empordanesos residents a Barcelona s'acordà nomenar una comissió per a redactar un reglament per a constituir un Centre Empordanès. Pocs dies després, el *Diario de Gerona* ens aporta alguns detalls més:

“Según nos dicen de Barcelona, ayer se reunieron varios jóvenes hijos del Ampurdán y residentes en aquella ciudad, y fundaron una asociación bajo el título de «Centro Ampurdanés». En la primera sesión se nombró una comisión encargada de redactar el reglamento. No sabemos cuál será el objeto de este centro, pero de todas maneras aplaudimos la idea, aunque no sea más que por la fraternidad que demuestra existir entre nuestros comarcanos residentes en la capital del Principado” ([DG] 11/01/1891).

Com a resultat de la reunió, la junta directiva del “*Centro Ampurdanés*” quedà constituïda de la següent forma: president, Joan Martí; vicepresident, Joan Palou; secretari, Francesc Claret; vicesecretari, Martí Adroher; tresorer, Enric Serradell; comptador, Ernest Valmaña; vocals, Ferran Rovira, Pere Codina, Josep Rauret i Modest Pont ([LV] 15/01/1891). Les activitats s'iniciaren de seguida, ja que trobem pocs dies després la següent convocatòria a la premsa de Barcelona:

“Mañana, a las tres y media de la tarde, se celebrará en el «Centro Ampurdanés», calle de Bellafilia, 3, 1º, un acto recreativo” ([LV] 17/01/1891).

Aquest acte recreatiu fou, en realitat, la inauguració del centre tal com ho recollí la premsa barcelonina de l'endemà:

“Ayer tarde, con motivo de la inauguración del «Centro Ampurdanés», viéronse muy concurridos los salones de dicha sociedad por distinguidas familias oriundas de la provincia de Gerona y residentes en esta capital, no siendo casi posible describir el entusiasmo y la animación que reinó toda la tarde entre los hijos del Ampurdán allí presentes. Después de haber cumplido su cometido de una manera espléndida los jóvenes encargados de la parte musical, canto y lectura de poesías, terminó tan agradable reunión, en obsequio a las señoritas, con un animado baile” ([LV] 19/01/1891).

A partir d'aquest moment, les notícies, convocatòries o cròniques d'actes celebrats en el Centre Empordanès de Barcelona aniran apareixent regularment a la premsa.

Un any just s'estigué el Centre Empordanès al carrer Bellafila de Barcelona, ja que el gener del 1891 s'anunciava la inauguració d'una nova seu del carrer Dufort. Diversos rotatius, tant de Barcelona com de Girona, es feren ressò de la notícia:

“El «Centro Ampurdanés de Barcelona» se ha trasladado a la calle de Dufort número 1, principal, habiendo acordado celebrar en una misma velada la inauguración oficial del nuevo domicilio, la del «Orfeo Ampurdanés» que dirige el notable compositor, D. Eusebio Guiteras, y el aniversario del «Centro». En dicho acto, en el que tomarán parte varios artistas y literatos, se celebrará un banquete, al que han ya prometido asistir algunos de los diputados por los distritos ampurdaneses” ([DG] 01/01/1892).

El Dr. Frederic Viñas i Cusí, president del Centre Empordanès

L'any 1892, molt poc després del trasllat a la nova seu del carrer Dufort, es renovà la junta directiva del Centre Empordanès, quedant constituïda pels següents membres: president, Doctor Frederic Viñas; vicepresident, Francesc de Villanueva; secretari, Ramon de Cabrera; vicesecretari, Miquel Serrats; tresorer, Ramon Solana; comptador, Josep Guitart; bibliotecari, Josep Rouret; vocals, Gabriel Guimpera, Pere Codina, Joan Palou i Josep Vidal ([LV] 17/04/1892).

El Dr. Frederic Viñas i Cusí, president de la nova junta, havia nascut a Espolla⁽⁷⁾ el 12 d'abril de 1855. Era fill de Jaume Viñas i de Maria Cusí, tots ells també d'Espolla. El pare, Jaume Viñas i Bonavia, era “*albañil*” i s'havia casat⁽⁸⁾ amb Maria Cusí i Batlle el 25 de juny de 1842. Tant Frederic com el seu germà gran, Jaume (nascut el 18 de novembre de 1843), tingueren estudis universitaris, Frederic fou un metge de renom i Jaume un conegut mestre i pedagog. Tots dos s'establiren a Barcelona.

El setembre de 1867 Frederic Viñas i Cusí iniciava els “*estudios generales de segunda enseñanza*” a l'institut de la ciutat de València, i aconseguí el títol de batxiller el dia 11 de setembre de 1874. Inicià llavors a la Universitat de València estudis de medicina, però, quan hi portava estudiant un parell de cursos, sol·licità el trasllat a la Universitat de Barcelona. El 4 de maig de 1879 obtenia el títol de llicenciat en medicina i cirurgia per la Universitat de Barcelona.⁽⁹⁾ Més endavant, concretament els anys 1880-81, realitzà estudis de doctorat a la Facultat de Farmàcia de la Universitat Central de Madrid, única universitat on es podien fer estudis de doctorat a l'època.

El doctor Frederic Viñas fou un notable patòleg, metge municipal de Barcelona, i treballà a l'Institut Antituberculós de Barcelona. L'any 1880 ingressava a la “*Academia Médico-Farmacéutica de Barcelona*”. Deixà escrites diverses obres de medicina, en particular sobre les epidèmies, en el doble vessant de coneixement històric i lliçó a aprendre cara al futur de la sanitat pública, com el seu tractat *La Glánola a Barcelona. Estudi d'una de sas epidemias, (1651-54). Acció de l'Administració pública en l'antigor, en lo present y en lo pervindre* (Viñas, 1901). L'any 1899, arran de l'epidèmia de pesta bubònica que hi havia a Portugal, l'Ajuntament de Barcelona hi envià una expedició científica dirigida pel Dr. Jaume Ferran i Clua, l'il·lustre metge català que desenvolupà una vacuna contra la còlera, i en la qual hi participà, també, el Dr. Viñas i Cusí. Al seu retorn a Barcelona, els expedicionaris publicaren l'obra *La peste bubónica. Epidemia de Porto (1899) y epidemias de peste ocurridas en Barcelona* (Ferran, Viñas i Grau, 1907) que es convertiria en un tractat de referència sobre aquestes epidèmies. *La Vanguardia*, tot anunciant l'aparició d'aquesta obra, elogiava la tasca desenvolupada pels metges barcelonins:

“*El Excmo. Ayuntamiento de esta metrópoli enviando por su iniciativa y a sus expensas la arriesgada expedición científica a la ciudad de Porto en*

7. ADG (Microfilms). Sant Jaume d'Espolla. Llibre de batejos (1851-1877).

8. ADG (Microfilms). Sant Jaume d'Espolla. Llibre de matrimonis (1796-1851).

9. AHUB. Expedient acadèmic de Frederic Viñas i Cusí.

ocasión de estar infeccionada dicha población del reino lusitano por la terrible peste de levante, y los expertos facultativos Ferrán, Grau y Viñas y Cusí realizándola en los términos de amplitud y de profundidad en que lo hicieron, han cristalizado una labor benéfica de alcances ilimitados que eleva en gran manera el sentido práctico, los sentimientos humanitarios, la cultura y el concepto de la ciencia médica en España” ([LV] 04/08/1908).

El dia 3 de setembre del 1911, però, Frederic Viñas i Cusí morí a Barcelona, essent membre del “*Cuerpo Médico Municipal*”. Uns anys després, concretament l’any 1915, fou posat el seu nom en un dels pavellons del nou hospital per a infecciosos del parc de la Ciutadella: “*Los pabellones se designarán con los nombres de los facultativos municipales, doctor Giralt primer jefe del cuerpo médico municipal y los doctores Grau y Blanch y Viñas y Cusí, Elias de Molins, Vinyeta y Bellaserra, y Barberá, muertos en el cumplimiento de su deber y Ronquillo, que tan relevantes servicios prestó a la ciencia médica*” ([LV] 26/09/1915).

Es interessant remarcar, finalment, la vinculació del Dr. Viñas amb la música, i més concretament amb l’Orfeó Català, entitat de la qual fou secretari en els anys de transició del segle XIX al XX. Així, el trobem signant la memòria d’activitats corresponent a l’any 1899 en la qual es detalla, en particular, el viatge de l’Orfeó Català a Girona i Figueres els dies 4 i 5 de novembre del 1899. Per tancar el cercle iniciat amb el viatge de La Erato a Barcelona l’any 1895, apuntem ara la rebuda que aquesta entitat féu a l’Orfeó Català, narrada pel mateix Frederic Viñas:

“En lo magnífic local de la antigua y muchas vegadas llorejada sociedad coral «Erato», foren obsequiats nostres coristas ab un suculent berenar, arrivant sa galantería fins a l’estrem de feros assaborir bon nombre de composicions de son triat repertori, que executà la dita Societat ab la maestría y pulcritud que tan gran renom li han conquistat” (Viñas, 1900).

La seu del carrer Dufort i l’Orfeó Català

El carrer Dufort és un dels molts carrers i places medievals que foren eliminats arran de la construcció de la Via Laietana. Les obres s’havien iniciat el 10 de març de 1908 i l’any 1913, un cop acabades ja les expropiacions i demolicions, Francesc Carreras i Candi publicà un *Catàlech de la Exposició gràfica de les vies ara desaparegudes* on trobem alguns detalls de l’edifici que fou la seu social del Centre Empordanès:

“Casa n.1, cantonada al carrer d’En Jupí, obra del segle XVII al XVIII, contenint bells esgrafiats. Probablement fou lo vell casal dels Dufort, família il·lustre barcelonina que figurà llargs segles en nostra història. La casa oferia la particularitat de que son pis principal, separat per complet dels altres, tenia una escaleta independent que s’enfilava en una alta torra de guayta, de major alçada que los edificis vehins. En aquest casal hi intervingué tota mena de gent. A les darreríes del segle XVIII se sap que hi estigué instal·lada la masoneria. Y al ésser enderrocada, aparegueren dessota les teles que tapaven les parets y sostre de certa sala, unes estrelles blanques en un camp negre, combinades amb signes masònichs. Aparedada se trobà una bonica espasa de forma de matxete, quina empunyadura era de nàcar ab aplicacions y cadena de plata y en sa fulla incrustacions d’or. Altre record més contemporani d’aquest casal es haver sigut lo primer hostatge del nostre renomnat Orfeó Català” (Carreres i Candi, 1913).

Malauradament, Francesc Carreras i Candi no esmenta el Centre Empordanès i només es recorda de l’estada a l’immoble de l’Orfeó Català,

Casal dels Dufort, seu del Centre Empordanès de Barcelona, carrer Dufort 1, abans de la demolició arran de l’obertura de la Via Laietana (Carreras i Candi, 1913).

Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

entitat que compartí el pis principal amb el Centre Empordanès durant uns quants anys.

No és el moment aquí de repassar la història de l'Orfeó Català ni dels seus modestos orígens. Transcrivim, només, unes paraules del discurs de Joaquim Cabot pronunciat en la festa de benedicció del Palau de la Música Catalana el febrer del 1908:

“Fem memoria y recordemnos de les primeres necessitats, de les primeres angunies que passà l'Orfeó per a constituïr-se y començar a cantar, com una nierada de moixons, dintre aquelles cambres dels carrers d'en Lladó, dels Cambis y d'en Dufort. Des d'allí arrenca los carreus, les pedres fonamentals d'aquest edifici. Allí en Millet y'ls seus companys arrelaren lo plansó d'aquest roure gegant que'ns axopluga a tots”.⁽¹⁰⁾

La primera seu de l'Orfeó Català fou al carrer Lladó, curiosament molt a prop de la primera seu del Centre Empordanès. L'any 1893, però, s'establí al carrer Banys Nous i l'any següent, el 1894, al carrer Dufort número 1. Aquest trasllat de l'Orfeó coincideix amb la reforma del local que féu el Centre Empordanès, la inauguració de la qual, el maig del 1894, fou convenientment anunciada a la premsa:

“El Centro Ampurdanés de Barcelona, para inaugurar la elegante reforma de que ha sido objeto el local que ocupa en la calle de Dufort, número 1, principal, ha organizado una velada literaria musical, que se verificará mañana, en obsequio a la colonia ampurdanesa de esta ciudad, y una función lírica extraordinaria, dedicada al «Orfeó Catalá» que se efectuará el próximo lunes. En la primera de dichas fiestas se estrenará un monólogo del señor Godo, titulado «Los ceros con pan son menos», y será leída la notable poesía «La Sardana», de nuestro ilustrado compañero en la prensa señor Maragall, que ha sido premiada en los Juegos Florales de este año. El lunes se pondrán en escena la preciosa zarzuela en dos actos «Esperanza» y la en un acto «El Gorro frigio». Los socios del Centro Ampurdanés verán con suma complacencia la asistencia a ambas funciones de sus paisanos residentes en la capital” ([LV] 12/05/1894).

El 4 d'agost del mateix any, l'Orfeó Català dedicà un concert al Centre Empordanès. Es conserva a l'arxiu de l'Orfeó el “Programa del Concert que aquesta Societat dedica al «Centre Ampurdanés» en la nit del 4 d'Agost”, que fou dirigit pel Sr. Millet i on participaren tant instrumentistes com cantants.

10. *La Il·lustració Catalana*, 16/2/1908.

Programa del Concert de l'Orfeó Català dedicat al Centre Empordanès l'any 1894. (Biblioteca de l'Orfeó Català).

El local del carrer Dufort fou la seu de l'Orfeó fins l'any 1897, quan es traslladà al Palau Moxó de la plaça de Sant Just de Barcelona.

L'homenatge al mestre Tomás Bretón

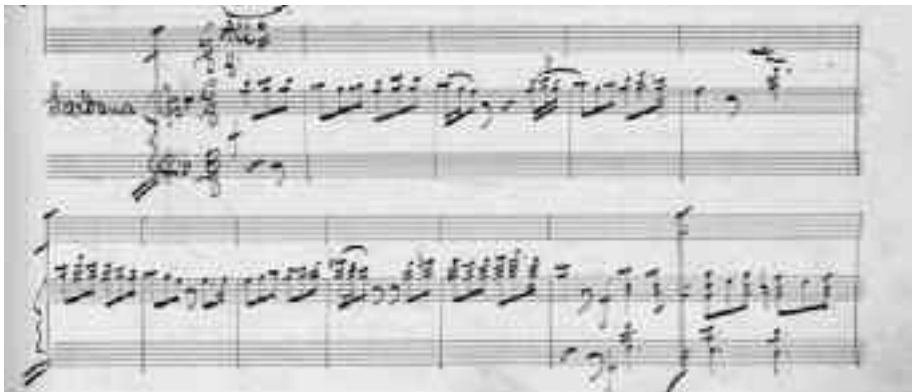
Una notícia apareguda a la premsa el 21 de maig de 1892 ens posa sobre la pista d'una de les principals activitats del Centre Empordanès de Barcelona: la defensa de l'empordanèsisme

“El «Centro Ampurdanés» de esta ciudad, para tributar la expresión de su gratitud a los autores de la ópera «Garín», por haber concedido en ella un lugar preferente a la típica Sardana, está organizando un banquete en obsequio a dichos señores, el cual tendrá efecto el próximo martes a la una de la tarde, en los salones del restaurante Martín. Teniendo en cuenta la unanimidad con que ha sido aplaudida la inspirada ópera de los señores Fereal y Bretón, la

indicada sociedad confía que se adherirán a su pensamiento cuantos ampurdaneses residen en esta capital” ([LD] 21/05/1892).

Efectivament, el 14 de maig de 1892 s'estrenava al Liceu de Barcelona l'òpera del mestre Tomás Bretón titulada *Garín, o El Eremita de Montserrat*, amb llibret de Cesare Fereal, basat en l'obra *El Montserrate* de Cristóbal de Virués, una obra historicista sobre la llegenda de fra Garí de Montserrat. Bretón havia estrenat tres anys abans, al teatre reial de Madrid, l'òpera *Los Amantes de Teruel*, també de caire històric, i estava intentant desenvolupar una òpera espanyola, amb elements provinents del folklore popular. Malgrat l'èxit de *Garín* –i pot ser per causa d'aquest èxit– hi hagué sectors del catalanisme que no acceptaren de bon grat la “intrusió” de Bretón en el folklore català. Aviñoa ho ha estudiat seguint els articles publicats en aquell moment a la revista *L'Avenç*: “L'agressivitat arriba al seu màxim exponent quan s'anuncia la presentació de *Garín* al Liceu. Tots els defectes de Bretón, entre els quals es comptava sens dubte el de ser causant amb les seves obres del mal gust del «género chico», eren pocs al costat de la gosadia de pretendre introduir-se en un camp que no li era propi, el de l'òpera de tema català. Cal recordar, encara que només sigui de passada, que una de les dèries dels modernistes era la de crear un teatre líric netament català, no només d'inspiració literària sinó també d'autor català i de volada universal. L'obra que es proposa presentar en Bretón no és res més que una intromissió en el que no li és propi” (Aviñoa, 1983).

El Centre Empordanès de Barcelona, però, recolzà decididament l'òpera de Bretón i la seva decisió d'introduir-hi una sardana. Transcrivim unes ratlles

Fragment autògraf de la partitura original del mestre Bretón corresponent a l'inici de la Sardana inclosa en la seva òpera Garín (BNE).

de la crònica que aparegué a *La Vanguardia* sobre el dinar d'homenatge al mestre Bretón abans comentat:

“Durante la comida reinó la más cordial expansión entre los comensales y a la hora de destaparse el champagne, el presidente del Centro, don Federico Viñas, inició los brindis, haciendo entrega al maestro del título de socio honorario del mismo Centro. Iniciados los brindis, hicieron uso de la palabra los señores Guiteras, Cotó, Fina, Noguer, Llanas, Palo, Carrera, Codina y nuestro compañero de redacción señor Puiggarí, todos encaminados a encomiar la nueva ópera de Bretón y agradecer a éste el buen lugar en que ha dejado nuestra música popular y en especial la bella sardana ampurdanesa. Sentimos no disponer de espacio y tiempo suficientes para detallar algo todos estos discursos y sólo lo haremos con los de los señores Rahola, Vallés y Ribot y Pella y Forgas, que fueron los más extensos” ([LV] 25/05/1892).

La crònica de *La Vanguardia* és molt extensa, amb transcripció de diversos discursos, dels quals només inclourem la part de Josep Pella i Forgas, que ens resumeix perfectament l'essència de l'acte d'homenatge al mestre Bretón:

“El señor Pella y Forgas, historiador del Ampurdán, resumió los brindis: Encomió la ovación tributada al autor de la ópera Garín, especialmente por el pueblo y aún por las clases humildes, comparándola con otras ovaciones vanas preparadas de antemano; que para formar en esa ovación de los pequeños, de los humildes, debía colocarse la que en aquel momento le tributaba la patria pequeña: el Ampurdán. Demostró su respeto al autor que había sabido dar de mano a la música semítica y lasciva de las zarzuelas flamencas para entrar en la composición de la música nacional seria. Expresó que el sentimiento mayor que le embargaba era el de agradecimiento hacia el señor Bretón, el cual había tomado de la mano la humilde lugareña del Ampurdán, personificando la sardana, para subirla al esplendoroso escenario de la gran ópera, logrando despertar los resortes más íntimos del alma catalana, algo embotados por el materialismo de una ciudad esencialmente comercial y cosmopolita, arrancando entusiasmo delirante y convirtiendo el canto ampurdanés en himno nacional de Cataluña, ante el cual, como los ingleses se descubren ante su marcha nacional, de hoy en adelante se descubrirían los catalanes, porque la sardana de Bretón sería el himno de la patria catalana y corona de su renacimiento y de su literatura”.

En definitiva, podem concloure que Pella i Forgas no es limità a escriure la seva *Historia del Ampurdán*, que, com ja hem apuntat està en l'origen de la creació del mite de l'Empordà, sinó que fou una personalitat implicada en la difusió activa de l'*empordanèsisme*.

En el pròleg de les actes de les *Jornades d'història de l'Empordà: Homenatge a J. Pella i Forgas*, publicades l'any 1987, Salvador Carrera es lamentava que: "Qualsevol intent d'aproximació a l'estudi de la vida i de l'obra de Josep Pella i Forgas (Begur 1852 – Barcelona 1918) comporta la constatació d'un oblit en què tradicionalment s'ha tingut aquest important home de cultura empordanès i la manca d'un treball mínimament exhaustiu que ponderi l'abast de la seva obra escrita i de la seva activitat política dins de la societat catalana de la darrereria del segle XIX i començament d'aquest segle".

El Centre Empordanès i la *nacionalització* de la Sardana

Pere Anguera en la seva obra *La nacionalització de la sardana* apunta que "A partir de l'èxit de l'òpera *Garín* el 1892, els empordanesos residents a Barcelona començaren a organitzar ballades sistemàtiques a les quals molt aviat s'afegirien barcelonins delerosos d'aprendre a ballar sardanes. En un cafè de la ronda de Sant Antoni, «un grup de joves de les comarques de Girona» demanà al pianista que toqués una sardana" (Anguera, 2010). D'altra banda, en la *Història de la Música Catalana Valenciana i Balear*, hi és apuntat amb tota claredat el paper dels empordanesos *notables* residents a Barcelona com a element fonamental en l'adopció de la sardana com a dansa nacional: "A causa de la presència d'empordanesos influents en el consistori barceloní, com Josep Pella i Forgas i Francesc Cambó, la sardana fou rebuda oficialment a Barcelona per les Festes de la Mercè de l'any 1902. L'Ajuntament, entre moltes altres festivitats, organitzà un concurs de cobles i un de colles, que obtingueren un important èxit de participació i un ampli ressò fora i dins de la ciutat" (Aviñoa, 1999). En un altre punt, després de comentar que durant els anys 80 del segle XIX no es programaren ballades de sardanes –tot i que passaren als repertoris pianístics– s'apunta que "certes activitats dutes a terme durant l'any 1892 n'incrementaren la popularitat: als Jocs Florals d'aquell any, Joan Maragall guanyà un premi amb La cerdana, primera versió del conegut poema La sardana, amb el qual obtindria l'Englantina als Jocs Florals de l'any 1894, que l'enaltia com a cant patriòtic i dansa representativa de tots els catalans".

Evidentment, aquests empordanesos residents a Barcelona, incloent-hi Josep Pella i Forgas, estaven a l'entorn del Centre Empordanès que, des de l'any 1891, desenvolupava una meritòria tasca de difusió de la sardana a la capital de Catalunya. Així, repassant algunes de les activitats sardanistes del Centre, trobem com el 26 de juny de 1892 el Centre Empordanès organitza una vetllada en la qual s'estrenà una sardana a quatre mans original del mestre Eusebi Guiteras, director de l'Orfeó Empordanès ([LD] 26/06/1892),

o com el 26 de maig de 1893 se celebrava una funció extraordinària dedicada al mateix mestre Eusebi Guiteras, compositor i director de la Banda Municipal de Barcelona, prenent part en l'acte la societat coral Palma de Catalunya, que va executar *Arre Moreu!* del mestre Ventura i d'altres composicions d'Eusebi Guiteras, entre elles l'estrena de la sarsuela *Piedra de toque* amb lletra del soci senyor Guitart ([DG] 26/05/1893).

De totes maneres, hem de reconèixer que el Centre Empordanès sabia també com aprofitar els seus contactes a Barcelona per acostar els interessos de l'Empordà a la capital. Així trobem, per exemple, com l'any 1892 el Centre va oferir-se a l'Ajuntament de Barcelona per practicar les gestions convenients per a fomentar la concurrència d'empordanesos a la propera "Exposició d'Indústries Artístiques" i que "*dicho ofrecimiento ha sido aceptado en términos muy halagüeños para el expresado Centro y para la región que representa*" ([LD] 26/06/1892), o, també, com "*El «Centro Ampurdanés» de esta ciudad ha nombrado a don Francisco de A. Jofra Juliá para que le represente en la Junta consultiva de la «Sociedad organizadora de la Exposición Universal de Barcelona en 1898»*" ([LD] 6/1/1894).

La tasca social i filantròpica del Centre Empordanès

Una notícia apareguda a *La Vanguardia* l'any 1893 ens posa sobre la pista d'una altra de les activitats del Centre, l'assistencial:

"El «Centro Ampurdanés», que invierte el 80 por 100 de las cuotas de sus socios protectores en socorrer a los ampurdaneses, que se hallan aquí en situación precaria siendo honrados, para extender estos auxilios suplica a las personas a quienes conste que algún ampurdanés no pueda atender a sus necesidades más apremiantes, lo participe a dicho centro, Dufort, 1, principal" ([LV] 28/06/1893).

S'ha de reconèixer que el Centre Empordanès de Barcelona, però, no era molt estricte en la "definició" d'empordanès, com a mínim per poder beneficiar-se del seu suport econòmic, ja que en fa una definició prou àmplia:

"El Centro considera como ampurdaneses y por lo tanto acreedores a su solicita protección y auxilio: 1° a todos los nacidos en la provincia de Gerona; 2° a los hijos o descendientes de individuos comprendidos en el caso anterior; 3° a los casados con personas que se hallen en alguno de los dos casos precedentes; 4° a los que poseen bienes raíces en la expresada provincia; 5° a los que en ella hayan permanecido avecindados por un tiempo mínimo de diez años" ([EA] 06/07/1893).

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

De tant en tant, se celebraven també concerts amb la finalitat de recaptar fons per beneficència, com, per exemple, el que comptà amb la presència de l'orquestra del compositor empordanès –i vicepresident del centre– el mestre Albert Cotó:

“Con objeto de aumentar los recursos de su sección de beneficencia y de poder auxiliar a mayor número de necesitados, el Centro Ampurdanés de esta ciudad, establecido en la calle de Dufort, 1, principal ha organizado para la noche del domingo una velada-concierto dedicada a sus socios protectores, y a beneficio de la expresada sección. El programa, cuya ejecución se ha confiado a la orquesta Cotó, comprende la representación de la zarzuela «El Prior y el Priorato»; la audición de varias composiciones musicales, y un baile de sociedad que pondrá término a la velada” ([LV] 15/09/1893).

Un altre rotatiu barceloní especificava que en aquesta sessió hi hauria també l'audició del poema simfònic *Recuerdos* del mestre Cotó, a més d'obres de Sarasate, Lobregrico i Bottessini ([LD] 15/09/1893).

No sabem, ara per ara, ni quan ni en quines circumstàncies desaparegué el Centre Empordanès de Barcelona. Les notícies directes de les seves activitats no van més enllà del 1894, malgrat que l'Orfeó Català continués vinculat a la seu del carrer Dufort fins l'any 1897. Possiblement, la reforma de la Via Laietana, amb la consegüent demolició de l'edifici de la seu social, hi tingués alguna cosa a veure.

L'ATENEU EMPORDANÈS DE BARCELONA

Han de passar uns anys fins que un grup d'empordanesos tornés a organitzar-se formalment a Barcelona. Les primeres notícies a la premsa sobre un nou Centre Empordanès les avançà *La Vanguardia* del 30 de maig de 1916:

“Se ha iniciado la idea entre algunos hijos del Ampurdán que residen en Barcelona, de fundar un Centro Ampurdanés, con el único lema de «Cultura, Beneficencia y Recreo», en cuya entidad encontrarían franca acogida los naturales de la provincia de Gerona. Próximamente se convocará por medio de la prensa, a una reunión a todos los ampurdaneses de esta capital” ([LV] 30/05/1916).

El missatge seria recollit àmpliament per la premsa gironina, com pel *Diario de Gerona* que avançà alguns detalls més sobre la nova entitat:

“Desde hace tiempo se trabaja activamente en Barcelona para llegar a la creación de un Centro Ampurdanés, siendo grande el entusiasmo que reina entre los numerosos elementos ampurdaneses residentes en aquella capital. Este Centro a más de una brillante biblioteca, contará con una exposición permanente de todos los productos industriales y agrícolas, riquezas naturales, aguas minerales, etc. del Ampurdán y demás comarcas gerundenses” ([DG] 20/06/1916).

L'Ateneu Empordanès de Barcelona quedà constituït el mateix any⁽¹¹⁾ de 1916, i, tot superant els difícils anys per a l'associacionisme cultural català que suposà la dictadura del general Primo de Rivera, perdurà fins al 1939 desapareixent, però, finalment, amb la instauració del nou règim polític.

La fundació de l'Ateneu

El 30 de juny s'escollia la Junta Directiva de l'Ateneu Empordanès, per aclamació de la Comissió Organitzadora reunida a la seu del Foment del Treball Nacional, i quedà constituïda com segueix: president honorari, Josep Pella i Forgas, de Begur; president, Eusebi Fina i Girbau, de Palafrugell; vicepresident, Josep Valls i Badet, de Figueres; tresorer, Gumersí Roig i Prats, de Sant Feliu de Guíxols; comptador, Ramon Cumané, de Girona; bibliotecari interí i 1r vocal, Bonaventura Maimí i Batalla, de la Bisbal d'Empordà; vocal 2n, Sebastià Prats i Baunà, de Palafrugell; Vocal 3r, Enric Paronella i Geli, de la Selva de Mar; vocal 4t, Jaume Compte i Canellas, de Castelló d'Empúries; secretari, Faustí Cabarrocas i Juera, de Palamós; vicesecretari, Antoni Mauri i Garrell, de Palamós.

La primera junta de l'Ateneu començava, per tant, rendint tribut a Josep Pella i Forgas, tot nomenant-lo president honorari de l'entitat. Lamentablement, Pella i Forgas moriria poc temps després, arran de l'epidèmia de grip de Barcelona del 1918. És interessant ressaltar com en la llista de membres de la primera junta s'hi anota la població d'origen de cadascun d'ells, podent així comprovar que tots ells són originaris de l'Alt o el Baix Empordà, excepte un gironí.

El president efectiu de l'Ateneu, Eusebi Fina i Girbau, natural de Palafrugell, havia estudiat el batxillerat a Terrassa i obtingué el grau en ensenyament secundari per l'institut de Barcelona el 10 de juliol de 1875. Tot seguit estudià la carrera de notariat a la Universitat de Barcelona.⁽¹²⁾ En una instància al

11. Registro de Asociaciones Gobierno Civil de Barcelona, tom 4, núm. 8.715 (Ucelay da Cal, 1978).

12. AHUB. Expedient acadèmic d'Eusebi Fina i Girbau.

rector de la universitat del 9 de maig de 1889 hi llegim: “Eusebio Fina y Girbau, mayor de edad, soltero, pasante de Notario y vecino de esta capital, a V.E. con la debida consideración y respeto expone: Que tiene cursadas y aprobadas en esta Universidad Literaria todas las asignaturas que constituyen la carrera superior del Notariado, según el plan antiguo, y conviene al infrascrito sufrir el examen de grado de reválida...”.

Llegim al *Diario de Gerona* un comentari sobre el recent creat ateneu i el seu president:

“Aquest istiu uns pocs tingueren la bella pensada de fundar un Centre Empordanès, i bentotst trovaren l'apoiament de molts altres, i sobre tot tingueren la sort de conèixer a un entussiaste empordanès, fill de Palafrugell, que avui te la presidència efectiva de l'entitat, i per a el qual l'amor a l'Empordà constitueix una de les més fondes il·lusions de la seva vida.

Axís es donà vida a l'Ateneu Empordanès, estrany a tota tendència política, i destinat a agermanar a tos els empordanesos qualsevulla que siga llur manera de pensar, per treballar en la defensa i el foment dels drets e interessos de la Regió Empornadesa. [...] Com deia un distingit consoci: «Totes les empreses necessiten un home, l'Ateneu ja'l té». Amb el nom de nostre President, don Eusebi Fina i Girbau jo acabo aquestes ratlles” ([DG] 16/12/1916).

Dos mesos després de l'aparició a la premsa de les primeres notícies, la nova entitat ja tenia un local propi al carrer del Pi número 11 de Barcelona, local que mantindria al llarg de tota la seva trajectòria. El local havia estat antigament la seu del Col·legi de Notaris de Barcelona i s'hi conservaven “*algunos emblemas y recuerdos, que el Ateneo tiene interés en conservar*” ([LV] 03/08/1916). Les obres d'adaptació del local es feren durant el mes d'agost, i llegim, que “*Adelantan rápidamente las obras de reforma y embellecimiento del grandioso local que ha adquirido el Ateneo Ampurdanés, en la calle del Pino núm. 11, al objeto de poderlo inaugurar en el próximo septiembre*” ([LV] 12/08/1916).

A finals d'agost, el nou Ateneu Empordanès de Barcelona comptava ja amb adhesions de molts ajuntaments de l'Empordà que volien figurar a la seva llista de socis “*al objeto de disponer de esta entidad para el despacho de sus asuntos en dicha ciudad*” com també s'hi apuntaren com associats molts residents a les poblacions de l'Empordà que volien tenir un centre on poder comunicar-se amb d'altres compatriotes els dies que anessin a la capital ([DG] 25/08/1916).

El 23 de setembre es publicà una carta enviada per la junta de l'Ateneu Empordanès de Barcelona a la redacció de *La Veu de l'Empordà* de Figueres,

en la qual s'informava que “la Societat resta des d'ara a les seves ordres per tot quant directa o indirectament afecti a la vida, prosperitat i bon nom de la nostra Comarca” ([LVDE] 23/08/1916). A partir d'aquest moment, i tot al llarg dels anys 1916 i 1917, s'anaren publicant a *La Veu de l'Empordà* cròniques regulars sota el títol de «Ateneu Empordanès», signades amb la inicial P. Més endavant, amb l'afegit en el títol «De Barcelona Estant», seguiran apareixent encara algunes cròniques regulars signades amb la inicial X. A partir del 1920, però, les cròniques apareixeran normalment amb motiu de fets concrets, com ara conferències o exposicions.

Ben aviat, l'Ateneu Empordanès inicià la publicació d'un butlletí mensual amb el títol *Empordà*, en el qual s'hi incloïa publicitat de diferents patrocinadors. Malauradament, només hem pogut localitzar, fins al moment d'escriure aquestes pàgines, un total de 6 exemplars d'aquest butlletí, el número 7, d'octubre de 1918 (ACAE), i els exemplars que van del número 12 al 16 (BC). Gràcies a aquests butlletins hem pogut conèixer molts detalls del funcionament de l'Ateneu, en particular els estatuts de l'entitat (número 13, maig del 1919), que hem transcrit íntegrament a l'Apèndix 1 i que ens detallen el règim intern de funcionament de l'Ateneu. Transcrivim aquí ara només el primer article dels estatuts, que ens manifesta els propòsits de l'Ateneu:

“Article I. L'«Ateneu Empordanès» és una Societat que té per objecte conservar, millorar i expandir l'esperit i manera d'ésser de la gent que naix, creix o forma part de la regió Empordanesa, defensar els interessos d'aquesta en tots els ordres –rebutjant tota tendència oberta o amagada que pugui perjudicar-la– i treballar per la seva glorificació”.

El setmanari il·lustrat *El Borinot* del 3 de febrer de 1927, en un recull de publicacions de diverses societats barcelonines, s'explica sobre l'Ateneu i el seu butlletí:

“CENTRES COMARCANS. Un dels més assenyalats de Barcelona és l'Ateneu Empordanès, el qual ha desplegat notables campanyes de cultura. D'ell tenim *Empordà*, butlletí que començà de publicar-se a Barcelona l'any 1918. Mensual, de 12 pàgines mes les de cobertes, en color. Impremta de R. Duran i Alsina, c. Boqueria, 20.”

En el butlletí *Empordà*, d'octubre del 1918, hi trobem un editorial amb una declaració d'intencions del que s'espera podrà arribar a ser l'Ateneu: una veritable *seu consular* de l'Empordà a la capital de Catalunya:

“Amb aquesta crida podem emprendre el camí que deu menar-nos a ço que serà l'Ateneu en el temps de la seva plenitud. Han d'obrir-nos el mateix, en primer lloc, els Ajuntaments de nostra terra, responent a la nostra crida,

Detall de la capçalera d'Empordà, butlletí de l'Ateneu Empordanès de l'any 1918 (ACAE).

car els podem prometre per ben aviat si son amatents, un organisme que, dins de Barcelona, els assebenti de tot el que'ls faci menester aquí. Un organisme actiu, per a tota gestió que'ls convingui; una mena d'extensió consular de les municipalitats empordaneses... I gosem, per això, per elles mateixes i satisfacció pròpia demanar-los la seva inscripció en la llista de socis de l'Ateneu. Les quotes que paguin tindran per nosaltres regust de patrimoni, i com a tal, farem d'esmersar-lo dignament en profit de l'Empordà, dels seus fills i per la gloria que'l temps no podrà regatejar-nos".

Però tampoc descuida l'aspecte econòmic privat en el paper que pot jugar l'Ateneu Empordanès com a *aparador* o delegació comercial de l'Empordà a Barcelona:

"A semblança dels municipis, la nostra utilitat pot arribar fins als industrials de l'Empordà. Podem establir en nostre lloc social una Exposició Permanent de Productes empordanesos; podem crear una oficina d'informacions comercials exclusivament dedicada al servei entre l'Empordà i Barcelona, quals dades s'havia de procurar fossin bon xic més extenses que'l que un senzill informe respecte la solvència, crèdit i moralitat d'una casa suposa; podem establir un quadre de relacions detallades sobre'ls elements actius

de la riquesa de l'Empordà. Podrem fer de nostre lloc social, centre de propaganda, contractació i dades de disponibilitat de les cobles de sardanes, i tantes altres coses que el curt espai disponible ens priva de enumerar”.

En definitiva, l'Ateneu Empordanès de Barcelona naixia realment amb uns propòsits i expectatives que anaven molt més enllà d'una simple associació d'amics amb enyorança de la terra nadiua –que segurament també– sinó com una veritable organització de representació empordanesa a Barcelona –cultural, institucional i econòmica– molt més ambiciosa que el lema inicial de “*cultura, beneficència y recreo*” que apareixia a les primeres informacions sobre la creació del nou Ateneu.

Les primeres activitats de l'Ateneu Empordanès

Els terminis previstos s'acompliren i a primers d'octubre s'inauguraven les activitats a la nova seu. Llegim a *La Veu de l'Empordà*:

“El dia 7 prop passant tingué lloc al Ateneu Empordanès de Barcelona una escollida audició de sardanes executada per la cobla «La Principal» de La Bisbal. La festa va tenir un èxit grandios. Alguns centenars d'empordanesos hi assistiren, i fins molt tard se ballaren sardanes amb una fe i entusiasme indescriptibles. La vetllada s'acabà entre sorollosos aplaudiments i visques a l'Empordà, i tothom ne sortí fortament complascut augurant una vida esplendorosa al Casal de l'Empordà a Barcelona” ([LVDE] 28/10/1916).

En la mateixa crònica s'explica, també, com els ajuntaments de Palafrugell i Palamós, i la cobla La Principal de la Bisbal s'havien inscrit com a socis col·lectius de l'Ateneu; que s'havien rebut importants donatius de diferents personalitats; que la Presidència de l'Ateneu havia interessat al Ministeri de Foment perquè es continués la carretera de Tossa a Sant Feliu; que s'havia obert una subscripció per a les dones, noies i nenes empordaneses “a l'objecte de fer ofrena d'una bandera a la societat cultural i benèfica, defensora dels drets i interessos de l'Empordà però estranya a tota tendència política, l'Ateneu Empordanès”; i, finalment, que a la reunió general del passat dia 23 s'acordà ampliar els estatuts en el sentit que poguessin ser socis tots els que simpatitzessin amb les aspiracions de l'Ateneu, sense, però, ni veu ni vot, i que es poguessin “emetre accions de quinze pessetes de capital, amortitzable, invertint el producte que s'obtingui en mobiliari i altres atencions de l'Ateneu”.

Les activitats de l'Ateneu seguiren a un gran ritme, i sense treva, fins a finals del primer any: una vetllada musical el 29 d'octubre; una audició de

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

sardanes per part de les cobles La Principal de Peralada i La Principal de La Bisbal el 7 de novembre; una conferència d'Eusebi Isern Dalmau, director de la Revista literària *Ofrena*, sobre literats empordanesos; una dissertació de Pere Rumba i Basco, professor de l'Institut Nacional de Panamá, titulada "Impressions Centre-Americanas"; i una vetllada musical el 18 de novembre de l'orquestra La Principal de Palafrugell ([LVDE] 25/11/1916).

Pel desembre, el nombre de socis de l'Ateneu Empordanès arribava ja als 350, havent-s'hi inscrit recentment com a socis "els senyors D. Joaquim Bordonses, president del Centre Tarragoní de Barcelona, D. Carles Jordà, diputat provincial, el metge i catedràtic Dr. D. August Pi i Suñer i l'arquitecte D. Eusebi Bona". ([LVDE] 16/12/1916). Per acabar l'any, l'Ateneu organitzà un acte per a la mainada: "*La junta del Ateneo Ampurdanés obsequiará a los niños y niñas de sus socios, mañana, a las cinco de la tarde, con la tradicional costumbre ampurdanesa de poner lo tió en la lumbre y dándole de palos regalará dulces a los pequeños*" ([LV] 23/12/1916).

El primer de gener de 1917 tingué lloc un solemne acte, amb l'aixecament de la bandera de l'Ateneu Empordanès. Transcrivim l'emotiva crònica de la festa:

"El dia 1 de gener, al mig-dia va ésser alçada solemnement i per primera vegada, la bandera empordanesa en els balcons de l'entitat. Hi assistí una concurrencia nombrosa i distingida. El nostre President don Eusebi Fina en un bonic discurs oferí al senyor D. Josep Pella i Forgas, historiador i President honorari de la nostra Societat, l'alt honor d'ésser el primer que enlairés l'ensinya de l'Empordà. El moment en que fou aixada va ésser grandios. Dels balcons superiors caigué una pluja de fulles de llorer mentres la gentada del carrer i de dins aplaudia amb entusiasme. En un bellíssim discurs el nostre President honorari cantá la significació de la bandera formada per les quatre barres de l'escut d'Empúries, i el cavall alat, símbol del progrés. Parla del caràcter empordanès, expansiu i alegre. Felicita al Ateneu, i especialment a son President efectiu, i desitja a la nostra societat una vida esplendorosa, i que cada jorn augmenti l'influencia de la nostra terra en la vida no sols de Catalunya sinó d'Espanya entera. Una cobla executà dues sardanes que varen ésser ballades. Com a record de la festa s'en aixecà acta notarial i s'impresionaren algunes fotografies" ([LVDE] 05/01/1917).

La festa continuà encara a la nit, quan tingué lloc un festival amb la participació de l'Orfeo Canigó.

Pel juny del 1917, i amb motiu del primer aniversari de la constitució de l'Ateneu, es recordava que "des d'aleshores i fins avui ha celebrat nou festes de

sardanes, onze conferències, sis balls, set vetllades i altres vuit festivals i concerts que han tingut gran èxit. Actualment compta amb més de tres cents socis i amb alguns ajuntaments i entitats de l'Empordà" ([LVDE] 30/06/1917). Entre aquests ajuntaments hi havia ja el de Figueres, que havia acordat el 30 de desembre d'inscriure's com a soci de l'Ateneu i, també, de "otorgar a la Junta Directiva del mismo, su representación para gestionar los asuntos que le interesen ante la Mancomunidad, Capitanía General y Diputación, Comandancia de Marina y cualquiera otra entidad en esta Capital" ([LVDE] 05/01/1917).

A finals de l'any 1917 la trajectòria de l'Ateneu Empordanès de Barcelona era força impressionant i el 29 de novembre se celebrà una festa amb assistència de nombroses personalitats: "La festa tingué lloc en el saló d'actes, molt ben adornat, i la taula en forma de U era coberta de flors. Presidien els senyors Pella, Sabater, Roger, Cabarrocas i Arbusset. El menú va ésser exquisidament servit per l'Hotel Europa". En l'acte parlaren, en primer lloc, el llavors president de l'entitat, Faustí Cabarrocas, tot explicant la trajectòria seguida per l'entitat en poc més d'un any i que en aquest temps "te ja constituïda la Junta de Beneficència a iniciativa del company de la Junta senyor Maimí; la Secció de Socors Mutus, que dirigeix el seu entusiasta president doctor Vidal Fraxanet; la Secció Excursionista, que amb un gran èxit porta realitzades nombroses excursions aplegant a tota la joventut; com comença a funcionar la Cooperativa de Consum, i com han estat organitzats per l'Ateneu els Jocs Florals de l'Empordà". A continuació, prengueren la paraula el diputat provincial Martí Roger, el jove advocat Josep M. Figueras, el diputat provincial per la Bisbal Bonaventura Sabater i l'historiador Josep Pella i Forgas. "S'adheriren a l'acte, expressant llur impossibilitat d'assistir-hi, el diputat a Corts senyor Ballbé i el diputat provincial senyor Irla, els quals també havien estat invitats per se socis de l'Ateneu" ([LVDE] 08/12/1817).

Les seccions de l'Ateneu Empordanès

Una de les característiques de l'Ateneu Empordanès fou la seva organització en seccions, cosa que li permeté abastar camps d'actuació molt diferents entre si. En veurem les principals.

La secció de Socors Mutus

Reprement les activitats assistencials que ja havia iniciat l'antic Centre Empordanès, aquest cop a més d'una secció de beneficència es creà una secció de socors mutus, a l'estil de les associacions tan habituals als diferents pobles de l'Empordà: "*En el Ateneo Ampurdanés, mañana, a las diez*

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

de la noche, tendrá efecto la constitución y aprobación de los estatutos de la Sección de Socorros Mutuos de dicha entidad, a cuyo acto quedan invitados los socios que interese formar parte de la misma” ([LV] 19/10/1917).

L'impulsor d'aquesta sessió fou el doctor⁽¹³⁾ Joan Vidal i Fraxanet, nascut a Torroella de Fluvià el 31 de gener de 1890, fill de Josep Vidal i Batlle, de la mateixa vila empordanesa, i de Carme Fraxanet i Roura, de Cistella. Joan Vidal estudià a l'institut de Figueres i obtingué el grau de batxiller el 18 de setembre de 1907. Durant els cursos 1907-08, a 1911-12 estudià a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, continuà després estudis de doctorat a Madrid. Reputat oculista, mantingué consulta al carrer Pelai de Barcelona. Joan Vidal era el petit de tres germans dedicats al món de la medicina. El més gran, Antoni Vidal i Fraxanet, nascut el 13 de maig de 1882, s'establí com a metge i cirurgià a Figueres, i el germà segon, Miquel, nascut el 7 de juliol de 1884, fou farmacèutic, i regentà la farmàcia *La Cruz Roja* de Figueres del carrer Ample. Curiosament, els tres germans moriren al llarg del mateix any, el 1959.

Joan Vidal i Fraxanet participà el juny de 1913 al Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana, organitzat a Barcelona per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, congrés que suposà una fita importantíssima pel reconeixement de l'ús de la llengua catalana en el marc de la ciència i de la medicina. Precisament, fou arran dels treballs iniciats en el Tercer Congrés, realitzat a Tarragona el juny del 1919, que sorgí la iniciativa de la creació del primer Sindicat de Metges de Catalunya, d'ideologia catalanista, i al marge del Col·legi Oficial de Metges de Catalunya. La constitució oficial del Sindicat tingué lloc pocs mesos després, concretament el dia 27 de març de 1920, en una reunió a la que assistiren uns cinc-cents metges i que tingué lloc, precisament, als locals de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (Sans, 2002).

La secció de Beneficència

L'Ateneu, mitjançant la secció de beneficència, tingué cura, al llarg de la seva trajectòria, de l'organització de diversos actes i jornades per a la recaptació de fons per cobrir necessitats puntuals i concretes que afectaven a la comarca. Així, podem posar com a exemple representatiu la notícia que “El Consell directiu de l'Ateneu Empordanès, de Barcelona, ha obert una subscripció pública per tal de recollir donatius per a les famílies de les víctimes del naufragi recentment ocorregut a Roses” ([LVDE] 03/04/1926), que es complementà amb

13. AHUB. Expedient acadèmic de Joan Vidal i Fraxanet.

un concert⁽¹⁴⁾ de recaptació de fons realitzat el 18 d'abril de 1926 amb Font Palmarola al piano i la Cantatriu Pilar Ruffí. Els fets havien tingut lloc a Roses el 5 de març de 1926 quan moriren a la mar cinc humils pescadors del pòsit de Roses, entre ells el seu president.

També es mobilitzà l'Ateneu Empordanès amb motiu dels greus aiguats que negaren la comarca el desembre del 1932, tot organitzant a Barcelona una "diada empordanesa" en la que hi participaren les més altes instàncies catalanes

"A favor de los damnificados de las tierras gerundenses, organizada por el Ateneo Ampurdanés y bajo el patronato de la Generalidad de Cataluña y del Ayuntamiento de Barcelona se celebrará la «Diada Empordanesa». Ha quedado constituido el comité de honor, integrado de la siguiente manera: Don Francisco Maciá, Presidente de la Generalidad de Cataluña; don Luis Companys, presidente de las Cortes Catalanas; don Eusebio Isern Dalmau, presidente del Ateneo Ampurdanés; don Jaime Aguadé, alcalde de Barcelona; don José Irla, comisario de la Generalidad en Gerona; don Miguel Santaló, alcalde de Gerona y jefe de las minorías en las Cortes Constituyentes; don Claudio Ametlla, ex gobernador de Gerona; don Antonio Xirau, consejero de Asistencia Social; don Buenaventura Gassol, consejero de Cultura; don Juan Casanovas, vicepresidente del Parlamento Catalan; don Carlos Pi Suñer, consejero de Hacienda; don Juan Tauler y Martín Barrera, diputados de Cataluña; don Pedro Corominas y don Pedro Rahola, diputado a las Cortes Constituyentes; don José Xirau, concejal; D. Rafael Patxot y Jubert y don Augusto Pi Suñer, beneméritos ampurdaneses, y todos los diputados de la circunscripción de Gerona.

El comité ejecutivo, integrado por el diputado de Cataluña, don José Fontbernat y los individuos del consejo directivo del Ateneo Ampurdanés, señores Pujulá, Delclós, Quintana, Donat, y Comas Xandri, han obtenido, para el domingo, el Palacio Nacional y el concurso de la Banda Municipal, Orfeón de Sans, coros Cataluña Nova y La Violeta de Clavé, y las coblas La Principal de la Bisbal, Barcelona Albert Martí y la Barcelona" ([LV] 05/01/1933).

La secció de Foment i Cultura

La secció de Foment i Cultura s'organitzà formalment el juliol del 1919 entorn la figura d'Eusebi Isern i Dalmau. Així veiem com es creà una junta directiva pròpia de la secció, quedant constituïda com segueix: president, E. Isern i Dalmau; secretari, J. Vilar i Fullà; tresorer, Enric Pujolà; arxiver,

14. BC. Manuscrits. Fons Josep Font Palmarola M5093.

Invitació cursada per l'Ateneu Empordanès al president Francesc Macià per al concert pro damnificats de les terres gironines al Palau Nacional, amb l'ofèriment d'una llotja (ANC).

Jaume Causa; vocals, Delfí Dalmau, Jaume Compte, Joan Forment, J. Sol Delclós i Francesc Tarragó ([LC] 05/07/1919). Aquesta secció promouria les Edicions Empordà de les quals parlarem més endavant.

Eusebi Isern i Dalmau, que a més d'impulsor de la secció de Foment i Cultura seria president de l'Ateneu en diverses ocasions, havia nascut a Banyoles el 16 d'agost de 1896. Si bé estrictament parlant no seria d'origen empordanès, la seva família sí que era d'ascendència, empordanesa.¹⁵ El seu pare, Tomàs Isern i Falgueras, natural de Saus, i la seva mare, Catalina Dalmau i Blanch, de Vilajuïga, s'havien casat el 1892. Els seus avis paterns foren Josep Isern i Sala, també de Saus, i Joana Falgueres i Pons, nascuda a Colomers i, per part de mare, Eusebi Dalmau i Martí, de Vilajuïga, i Maria Blanch i Dalmau, de les Escaules.

15. ADG. Dispenses matrimonials.

Eusebi Isern i Dalmau obtingué el grau de batxiller per l'Institut de Girona l'any 1915 i els cursos 1915-16 a 1921-22 el trobem realitzant estudis de dret a la Universitat de Barcelona.⁽¹⁶⁾ A l'Institut de Girona féu coneixença amb Josep Pla: "Vàrem fer coneixença estudiant el batxillerat a l'institut de Girona, ell intern als Maristes, jo vivint en una dispesa. Els estudiants interns dels Germans Maristes i nosaltres no ens barrejàvem; per això la nostra relació a Girona va ésser molt efímera". Més endavant afegeix "En Josep Píia i jo érem de la mateixa lleva, però jo li portava uns quants mesos d'avantatge. Ell era de l'Empordà, millor dit, de l'Empordanet, de Llofriu. Jo sóc de l'Alt Empordà, de Saus i de Vilajuïga, a través de generacions que es perden al llarg del temps, però vaig néixer a Banyoles, on vaig passar la infantesa. A causa d'aquests orígens i de la nostra convivència a Barcelona i a Madrid, no és estrany que algú trobi alguna lleu afinitat entre nosaltres dos" (Isern, 1982).

Per la seva banda, Josep Pla dedicà un dels seus *Retrats de passaport*⁽¹⁷⁾ a "El senyor Eusebi Isern Dalmau". Curiosament, Pla no sembla recordar-se d'haver coincidit amb Eusebi Isern a l'Institut de Girona, ja que afirma: "Eusebi Isern estudià el batxillerat –no sé com ni on– i la carrera d'advocat a la Universitat de Barcelona. No crec pas que freqüentés gaire el nostre primer centre docent. En tot cas, i malgrat que devem tenir, més o menys, la mateixa edat, no l'hi vaig veure mai. Aquells anys, que per a tants joves d'aquest país han estat una pura cucanya, sospito que per a ell foren més aviat desagradables i pesants. Se li féu visible llavors, però, una de les característiques del seu temperament que ha demostrat tenir tota la vida en grau màxim i que ha sabut dissimular amb més elegància: la força de voluntat" (Pla, 1970). En aquest text Josep Pla parla, sobre tot, de la trobada amb Eusebi Isern l'any 1916 entorn la publicació de la revista *Ofrena*.

D'altra banda, Josep Pla en el *Retrat de passaport*⁽¹⁸⁾ de Josep Ferrer, ens dóna una altra mostra de les seves relacions amb Eusebi Isern i amb l'Ateneu Empordanès: "He passat aquest últims dies fullejant la col·lecció del «Baix Empordà», el diari local, i tractant de fer un inventari dels articles que hi escriví Josep Ferrer. Havent mort el tercer dia de carnaval d'aquest any (1918), un grup d'amics de l'Ateneu Empordanès de Barcelona, davant dels quals hi ha Isern Dalmau, m'ha encarregat de veure si es podien publicar, en un volum, els seus escrits" (Pla, 1970).

Eusebi Isern i Dalmau estigué vinculat al Partit Català d'Acció Republicana, la secció catalana del partit Acción Republicana fundat per Manuel Azaña el 1925,

16. AHUB. Expedient acadèmic d'Eusebi Isern i Dalmau.

17. El text de Pla està datat del 1950.

18. El relat porta la data del 1918.

del qual en fou secretari i vicepresident. La seva filla, Montserrat Isern recorda, en una entrevista recent,⁽¹⁹⁾ com “el compromís cívic i moral d'Eusebi Isern i Dalmau el va portar a participar en la repatriació de molts ciutadans francesos que estaven en perill al nostre país. També va defensar i va aconseguir salvar de l'ensorrament els edificis de l'Institut Francès i del Consolat, on treballava com a advocat”. Eusebi Isern i Dalmau –Cavaller de la Legió d'Honor Francesa i Creu de Bronze de la Creu Roja Francesa, tal com detalla la seva necrològica– morí a Barcelona el primer de desembre de 1981. Amb motiu d'aquesta pèrdua, Lluís Bonada publicà una pàgina al diari *Avui* (05/12/1981) en la que hi trasllada una conversa que havia tingut amb Isern i Dalmau en la qual, entre d'altres temes, varen parlar de l'Ateneu: “El nostre interès a parlar amb el senyor Isern i Dalmau se centrava en l'Ateneu Empordanès, del qual no s'ha escrit gaire bé res ara. «Era al carrer del Pi, número 11. Tenia el principal amb un bar, biblioteca i sala de joc, i a baix, teatre i sala de ball. [...] L'Ateneu era un centre on ens trobàvem els empordanesos que vivíem a Barcelona. Allí vaig conèixer la meva muller.”⁽²⁰⁾

Destaquem, entre les activitats culturals de l'Ateneu, com el dissabte 9 d'abril de 1921, la Secció de Cultura de l'Ateneu Empordanès organitzà una conferència “a càrrec de l'arquitecte don Jeroni Martorell, director de Catalogació i Conservació de Monuments de Catalunya, de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual va desenrotllar el tema: «Castells i Viles fortificades de l'Empordà»”. La Secció de Cultura, seguint les paraules del conferenciant, va fer públic l'acord “d'obrir una informació entre tots els empordanesos amants de la seva terra, per a recollir totes aquelles notícies que pugin ésser interessants, tant per ço que fa referència a catalogar els monuments de l'Empordà, com per vetllar per la seva conservació” ([LVDE] 16/04/1921).

La Cooperativa Empordanesa

Una altra de les seccions de l'Ateneu era la Cooperativa Empordanesa, que posava a l'abast dels socis una sèrie de productes –molts d'ells empordanesos–. Per a poder acollir-se havien de fer un dipòsit: “Els senyors socis de l'Ateneu que vulguen acollir-se als beneficis que proporciona aquesta Cooperativa de proveïments han de passar avís al Conserge o a la Comissió, indicant el dipòsit que vulguen fer, qual mínim és el de déu pessetes.” (*Empordà*, butlletí de l'Ateneu Empordanès, octubre 1918). La cooperativa estava oberta tots els dies feiners de 4 a 8 de la tarda i es repartia a domicili.

19. <http://www.racba.org/mostrarcvcurriculum.php?id=625>.

20. La seva muller fou Assumpció Delclós i Giral. Va morir el 21 d'abril de 1985.

Entre els productes que s'oferien a la Cooperativa Empordanesa hi trobem des d'Anxoves de l'Escala a vi de Quina d'en Sala de Vilafant o vi Garnatxa del Port de la Selva, com també ous de l'Empordà, que, tal com especificava, "es rebien setmanalment". De totes maneres, la nova cooperativa, almenys d'entrada, no caigué molt bé a la Cambra Regional de Societats Cooperatives de Catalunya i Balears, ja que en el seu butlletí inserí una nota que deia "*En el «Ateneo Empordà» domiciliado en nuestra capital se ha constituido una cooperativa bajo un régimen muy original y completamente equivocado, a nuestro entender. ¿Será por el afán de singularizarse que sus organizadores han adoptado sistema tan sui-generis y tan contrario al principio cooperatista?»*", paraules a les quals des de la revista de l'Ateneu es responia tot afirmant que: "La nostre és una cooperativa de família com tantes n'hi ha, sobre tot a l'Anglaterra, i, com aquestes, d'un caient individualista, per encaixar millor amb la manera d'ésser d'aquell i del nostre poble. Si «Cooperatismo» tira al col·lectivisme belga amb mires a reivindicacions socialistes, això a nosaltres no ens escalfa ni ens refreda, però aquesta petita discrepància de criteri no'ls dona dret per a tractar-nos amb menys respecte i consideració del que nosaltres hem tingut amb llurs institucions i directors". Un rerefons polític sembla haver-hi per tant en aquesta disputa sobre el cooperativisme.

Els Jocs Florals de l'Empordà

Una de les activitats que més donà a conèixer la tasca cultural de l'Ateneu Empordanès de Barcelona fou la sèrie de Jocs Florals que organitzà, de forma itinerant, en diverses poblacions empordaneses: Figueres (1917), la Bisbal d'Empordà (1918), Torroella de Montgrí (1920) i Castelló d'Empúries (1922). En tots aquests esdeveniments culturals s'hi implicaren els ajuntaments respectius i hi participaren moltes de les figures de la vida cultural catalana, sigui com a participants sigui com a membres dels diferents jurats.

A principis de novembre de 1917 apareixia la convocatòria dels "Jocs Florals de l'Empordà, organitzats per l'Ateneu Empordanès baix el patrocini del Magnífic Ajuntament de la Ciutat de Figueres. ANY I", amb una crida a la participació i una relació dels premis previstos. S'hi especifica que "La festa tindrà lloc a la tarda del dia 8 (de desembre) a la Capital de l'Alt Empordà, Figueres. Per la nit se celebrarà una festa en la que se executaran les composicions musicals premiades. El dia 9 serà destinat a una excursió al Castell dels Comtes de Peralada i retorn a Barcelona" ([LVDE] 3/11/1917).

La comissió organitzadora estava formada per Josep Sans i Roquer, Lluís Portabella i Simon Gratacós. El Jurat Qualificador Literari estava format per

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

360 Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),
del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)

Edició especial per a l'associació "Entramuntanats - Empordanesos a Barcelona"

diverses personalitats de la cultura catalana: president, Pere Corominas; vocals, Josep Pous i Pagès, Bonaventura Sabater, Miquel Roger i Crosa, Ramon Pella i Tort, Ambrosi Carrión; secretari, Eusebi Isern i Dalmau. Per la seva part, el jurat musical estava format per: president Lamotte de Grignon; vocals, Garreta, de Sant Feliu, Soler, de la Bisbal, i Gratacós, de Figueres; secretari: Joan Gibert ([LVDE] 08/12/1917).

La festa de repartiment de premis dels Jocs Florals se celebrà al Teatre Principal, sota la presidència de l'alcalde Sr. Pujolà. Fou premiat amb la Flor Natural el jove poeta Marià Manent i Cisa per la seva obra "Cant a la Vinya". L'Englantina fou per a la poesia "Cançó Autumnal" de Josep M. Girona, Joan Puntí, sacerdot, guanyà la Viola per la poesia "A la mare de Deu de la Ermita inconeguda". La festa musical dels Jocs Florals tingué lloc a la nit en el mateix local ([LVDE] 15/12/1917).

El cartell de premis dels "Jocs Florals de l'Empordà, organitzats per l'«Ateneu Empordanès» sots el patronatge del Magnífic Ajuntament de la ciutat de La Bisbal, ANY II" es presentava al públic el juliol de 1918 ([LC] 06/07/1918). Transcrivim la crida als literats i compositors de la terra catalana:

"Per segona volta se us demana el vostre concurs per a enaltir les lletres i la música de la terra. La crida que se us feu des de Figueres, la formosa i progressiva ciutat de l'Alt Empordà, avui se us fa des de sa germana La Bisbal. La dolça ciutat del Baix Empordà. L'any passat, responguéreu amatents i aportareu una bella ofrena espiritual; enguany creiem fareu honor a nostra pàtria enlairant-la amb els esclats de la vostra inspiració. Que aquesta no us manqui per a palesar que el cor i el seny dels catalans se arboren sempre que se'ls parla de la Fe, la Pàtria i l'Amor" ([LVDE] 06/07/1918).

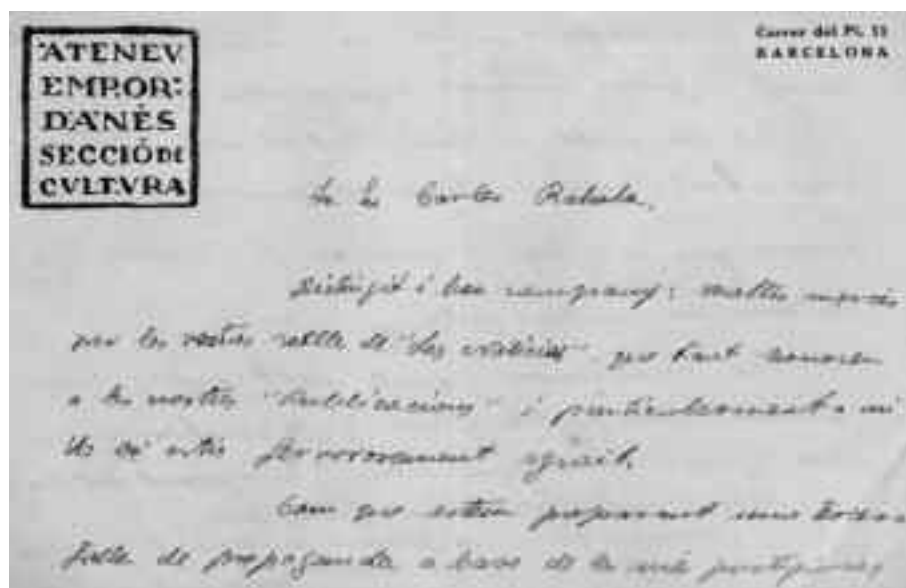
Els següents Jocs Florals de l'Empordà es realitzaren a Torroella de Montgrí el setembre de 1920. L'edició d'aquest certamen inaugurarà les *Publicacions Empordà*, de les quals en parlarem més endavant, i que inclogueren la publicació de les obres guanyadores en aquests Jocs i en els següents, els de Castelló d'Empúries del 1922. Apuntem ara, només que amb motiu de la celebració dels Jocs Florals de Torroella de Montgrí, que l'Ateneu organitzà per als seus socis una excursió que combinava la presència als actes amb activitats culturals:

"Ens comunica l'Ateneu Empordanès, que ha quedat definitivament organitzada l'excursió que amb motiu del Jocs Florals de l'Empordà, es verificarà el dia 25, 26 i 27 a Torroella de Montgrí, La Escala i Runes d'Empúries. Se sortirà de Barcelona el dia 25 a la tarda, el 26 es passarà tot el dia a Torroella –tinguent lloc els Jocs Florals– i el 27,

després d'haver visitat La Escala i Empúries, es retornarà, arribant a la nit a Barcelona. Condicions: cinquanta nou pessetes 20 cèntims, import de viatges i hostatge, debent remarcar que el trajecte en tren s'efectuarà en segona classe" ([LC] 18/09/1920).

Els homenatges de l'Ateneu

L'Ateneu Empordanès repregué una vella idea del Centre Empordanès, la creació d'una «Galeria d'Empordanesos Il·lustres». La inauguració se celebrà el dissabte 8 de juny de 1918, amb un homenatge a l'inventor figuerenc Narcís Monturiol. La presidència de l'acte estigué ocupada per Josep Pella i Forgas, Pere Corominas, Emili Monturiol, fill de Narcís Monturiol, i Josep Pascual Deop, gendre d'en Monturiol i tripulants d'aquell submarí. Josep Puig Pujades "glosà amb paraula fàcil i florida la vida d'en Monturiol i mostrà una perfecta idea del seu aspecte polític i d'inventor, remarcant en aquest últim les seves extraordinàries qualitats i energies posades a prova per la indiferència amb que hagué de lluitar l'inoblidable Monturiol". Entre els assistents a l'acte, hi figuraren

Carta de la Secció de Cultura de l'Ateneu Empordanès a Carles Rahola, datada del dia 11 d'agost del 1921, agraint-li uns comentaris apareguts a la premsa sobre les Publicacions Empordà (AHMG).

“els senyors Pi i Suñer, diputat a Corts, alcalde i secretari de la Bisbal, Dr. Puig i Says, Bertrana, Fonolleda, Fortier, i altres que sentim no recordar” ([LVDE] 15/06/1918).

L'any 1920 la Secció de Cultura de l'Ateneu Empordanès impulsà un homenatge a Victor Català,⁽²¹⁾ “*con motivo del nombramiento de socio honorario, hecho a favor de la meritísima escritora catalana*”. La presidència la formaren el regidor Josep Carrasco, María Domènech de Cañellas, Ignasi Iglesias, Prudenci Bertrana, Joaquim Ruyra, Lluís Vía, Salvador Albert i d'altres representacions ([LV] 11/04/1920). L'acte d'homenatge es realitzà a l'Ateneu Empordanès el 10 d'abril de 1920 essent recollida a la premsa barcelonina⁽²²⁾ la conferència impartida per Lluís Vía.

L'any 1922 s'organitzà a Barcelona un homenatge a Pep Ventura.⁽²³⁾ El Comitè d'Honor estigué format pel president de la Mancomunitat de Catalunya; els alcaldes de Barcelona, Girona, Figueres i la Bisbal d'Empordà; els senyors Ramón Pella i Tort, Salvador Raurich, Enric Morera, Joan Lamote de Grignon, Antoni Nicolau, Joan Millet, Agustí Calvet, de Barcelona; J. Puig Pujades, Salvador Dalí, de Figueres; Miquel Roger Crosa de Palamós; Salvador Albert, de Sant Feliu de Guíxols; Cecili Granada de Pujadas, de Corsà; i Amadeu Roig, de Palafrugell ([LC] 03/06/1922). Uns dies després llegim, a *La Vanguardia* l'anunci de les Festes d'Homenatge a En Pep Ventura. Hi actuaran quatre cobles, amb audicions de sardanes diumenge a les 11 del matí a la plaça Sant Jaume (cinc sardanes) i a la tarda a les 4 (17 sardanes) al Palau de la Fira de Mostres, al Parc de la Ciutadella. La sardana *La Santa Espina* de Morera serà tocada per les quatre cobles ([LV] 09/06/1922). El temps sembla que no acompanyà però el públic no defraudà: “A la tarda i al grandios Palau de la Fira de Mostres hi fou donat un escollidíssim i variat recital de sardanes a càrrec de les quatre cobles més amunt esmentades, assistint-hi una concurrència extraordinària, a pesar del temps rúfol que feia” [LVE] (17/06/1922).

Hem de ressaltar que des dels seus orígens, l'Ateneu Empordanès de Barcelona havia procurat difondre la sardana a Barcelona. Llegim a la premsa del mes d'octubre del 1917:

“Aquesta patriòtica entitat que tant dignifica a la comarca benvolguda, va acomplint els seus nobles propòsits de donar franca acollida a tot ço que representa l'aire popular de l'Empordà. A l'efecte, el passat

21. Es conserva una targeta postal del 12/07/1920 on Giannini agraeix a Víctor Català la tramesa de premsa amb crítiques diverses i amb notícies de l'homenatge a l'Ateneu Empordanès. (Saludes, 2002).

22. *El Día Gráfico*, 13/04/1920.

23. Per a la participació empordanesa en l'homenatge vegeu (Playà, 2009).

dissabte dia 13, a les deu de la vetlla hi tingué lloc una audició de sardanes a càrrec de la notable Cobla «La Principal» de La Bisbal. [...] Entre els concurrents hi figuraven tot un estol de músics i literats que volgueren gaudir de les belles sardanes i de sa deliciosa i acurada interpretació. Recordem entre altres als senyors Pujol i Lliurat de «L'Orfeó Català» i Toldrà del «Quartet Renaixement», Vives i Perelló del «Trio Barcelona», Pena de «La Publicidad», Pagès de «La Veu de Catalunya», senyor Bosch i Casanovas i l'eximi poeta En Josep Mª Girona” ([LVDE] 20/10/1917).

A més del seu interès per la sardana, però, l'Ateneu Empordanès s'invocà també en el projecte del músic Salvador Raurich de recuperació de la dansa del contrapàs:

“El «Ateneu Empordanès» ha aceptado la iniciativa que le ofreció el compositor y crítico musical don Salvador Raurich, para emprender definitivamente la restauración del «Contrapás». Para la realización de esta iniciativa el «Ateneu» ha aceptado la colaboración del «Esbart Folk-lore de Catalunya», que dirige don Juan Rigall y los primeros ensayos tendrán efecto teniendo como base un importante ejemplar musical de esta danza procedente del Ampurdán, que reúne todas las caracteres de autenticidad” ([LV] 28/07/1922).

El comitè per a la restauració de l'antiga dansa catalana denominada «Contrapàs» quedà constituït de la següent forma: president honorari, Eusebi Corominas; president efectiu, el president de l'Ateneu; vicepresident, Timoteu Colominas, president de l'Esbart Folk-lore de Catalunya; vocals, Ramon Pella i Tort, Jaume Cabarrocas i Lluch; director coreogràfic, Joan Rigall, director de l'Esbart Folk-lore de Catalunya; assessor tècnic i cronista, Salvador Raurich; secretari, Lluís Camós i Cabruja ([LV] 10/08/1922).

Les «Publicacions Empordà»

Arran de la celebració dels III Jocs Florals de l'Empordà a Torroella de Montgrí el 26 de setembre de 1920, l'Ateneu Empordanès, organitzador d'aquesta festa literària, va decidir publicar les obres guanyadores, tal com ja havia fet en les edicions precedents, inaugurant, però, una col·lecció editorial sota el nom de «Publicacions Empordà». Com es deia en la contraportada, “s'editaran en aquesta col·lecció obres d'autors empordanesos o que facin referència a l'Empordà. S'alternaran els llibres de crítica, literatura, història, etc.”. El periòdic *Alt Empordà*, de Figueres, anunciava el 4 de

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

364 del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)

Edició especial per a l'associació "Entramuntanats - Empordanesos a Barcelona"

desembre de 1920 “la publicació d'un volum trimestral que serà editat amb tota pulcritud”. A *Costa Brava* (30/12/1920) s'explica que els llibres “es posaran a la venda solament a Barcelona”, però que també se serviran per subscripció. I s'afegeix una “nota important per als mestres de l'Empordà”: atès que la finalitat de les publicacions no és la de lucrar-se, se'ls facilitarà la subscripció gratuïta si la “sol·liciten i trameten l'import del certificat en segells de correu o de qualsevulla manera”.

Aquest primer volum, *Jocs Florals de l'Empordà. Any III. Torroella de Montgrí*, en el que es reproduïen les obres guanyadores d'autors després tan coneguts com Ventura Gassol, Carles Soldevila, Marià Manent o Josep Carner, s'acabà d'imprimir als obradors d'Atenes Arts Gràfiques de Barcelona el 23 de març de 1921 i es venia a 3,50 pessetes.

El segon volum va ser *Solada de contes* d'Eusebi Isern Dalmau, aleshores president de l'Ateneu, un recull de set narracions amb pròleg de Salvador Albert, diputat a Corts per la Unió Federal Nacionalista Republicana. Va sortir d'impremta el 20 de maig de 1921. El tercer és precisament un llibre de poemes de Salvador Albert, *Confins*, i s'acabà d'imprimir el 23 de juliol de 1921. El següent volum és *Instantànies*, un recull d'articles publicats al setmanari *Baix Empordà*, de Palafrugell, sota el pseudònim d'*Anco Marcio*, corresponent a Josep Ferrer (1875-1918), jutge i lletraferit poc conegut. Segons es diu en la primera pàgina, el llibre havia de sortir amb un pròleg de Josep Pla però “per diferents impossibilitats” es va frustrar la idea i es va retardar l'edició, sense que en consti la data. En la darrera pàgina s'anuncia la possibilitat d'una subscripció de deu pessetes anyals i una llista de socis protectors integrada per set ajuntaments (Girona, Figueres, la Bisbal d'Empordà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Borrassà i Tossa), 16 particulars (encapçalats per Francesc Cambó, el marquès de Camps i quatre diputats), la cobla La Principal de Tortellà i el Casino La Nova Constància de Sant Feliu de Guíxols.

El cinquè volum correspon a *Poemes de tarda*, de Miquel de Palol, que s'acaba d'imprimir el 29 d'abril de 1922. El següent serà *En Ramon Muntaner. L'home. La crònica*, de Carles Rahola. Aquest treball havia estat guardonat amb el premi a la millor biografia d'en Ramon Muntaner als Jocs Florals de 1921, organitzats per l'Ateneu Empordanès el dia 1 de novembre de 1921 a Girona. Es publica amb pròleg de Lluís Nicolau d'Olwer i s'acaba d'imprimir aquest cop als Tallers d'en Viader, de Barcelona, el 28 d'octubre de 1922. A la llista de socis protectors se n'hi han afegit altres sis, entre ells Josep M. Pi i Sunyer, nou president de l'Ateneu, i Rafel Patxot.

El volum VI correspon als *Jocs Florals de l'Empordà. Any IV. Castelló d'Empúries*. Es van celebrar el 8 de setembre de 1922 tot i que el llibre no es

publica fins al 23 de juliol de l'any següent (imprès ara a la Tipografia Barcino, de Barcelona). Entre la llista de guanyadors il·lustres hi trobem Carles Riba (per una traducció de Hölderlin) i Prudenci Bertrana. I es reproduïxen els discursos d'Eugeni d'Ors, com a president, i de Josep Puig Pujades, de clausura. Al final apareix també la llista de donants amb força canvis: només hi ha dos ajuntaments (Barcelona i Castelló d'Empúries) i 46 particulars. Paral·lelament es va publicar també una separata amb el discurs d'Ors, *L'alerta de Castelló d'Empúries* (es venia al preu d'1 pta., però no formava part de la col·lecció ni s'explicita la data d'edició). Carles Riba va mantenir una llarga polèmica amb l'Ateneu Empordanès, ja que aquest havia posat com a condició als participants que els guanyadors dels premis havien de presentar-se a recollir-los. Riba no ho va fer i l'Ateneu decidí no pagar-li l'import del premi, segons es desprèn de l'epistolari *Carles Riba i Friedrich Hölderlin* (Medina, 1987).

Besllums, un llibre de contes de Josep Puig Pujades, és el vuitè volum (acabat d'imprimir el 31 d'octubre de 1923). A la darrera pàgina, s'hi esmenta la imminent aparició de *Mosaïc* de Víctor Català, *Porxo*, de Fages de Climent, *Pep Ventura i les belles tonades de la raça*, de Joan Llongueras, i *Poesies*, d'Albert de Quintana, però no consta que apareguessin, almenys en aquesta editorial. El d'en Llongueras té el seu origen en unes conferències que va donar a Barcelona i Figueres en homenatge a Pep Ventura, organitzades també per l'Ateneu. *La Veu de l'Empordà*, del 10 de juny de 1922, ja anunciava que el seu contingut seria editat "en un volum extraordinari de les Publicacions Empordà decorada amb una bella coberta del jove pintor figuerenc en Salvador Dalí". De fet, el dibuix de Dalí existeix i l'han conservat els descendents de la impremta Viader, el que fa pensar que el llibre estava a punt de ser publicat. De Dalí també es coneixen dues portades més per a una *Biografia d'en Ramon Muntaner* (dibuixos que actualment són propietat de la Fundació Gala-Salvador Dalí i anteriorment del poeta Jaume Maurici, secretari dels Jocs Florals de l'Empordà), que es podria pensar que fossin també un encàrrec per a il·lustrar el llibre de Carles Rahola. Les raons per les quals van restar inèdites són encara un enigma.

Molt probablement la implantació de la dictadura de Primo de Rivera, l'octubre de 1923, i les consegüents dificultats per publicar en català són la causa de la interrupció d'aquest segell editorial. Tot i això, amb posterioritat apareixerà *Anys enrera* d'Eusebi Corominas. En el pròleg es planteja com un homenatge a aquest autor i tot i tenir el mateix format ja no apareix numerat. S'imprimeix a la tipografia Altés, de Barcelona. La portada interior duu la data de 1924, però en l'exterior hi figura la del 1926, el que segurament indica que es va anar retardant.

Un altre llibre impulsat per l'Ateneu Empordanès (que ja no duu el nom de Publicacions Empordà sinó que es presenta com a “publicació de propaganda turística”) és *La Costa Brava. Album-Guia* (1925). Va ser imprès per la Tipografia Catalana de Barcelona i a més del text en català duia una traducció al castellà de Lluís G. Manegat i un breu resum en francès. La guia portava 250 fotografies i dibuixos, i un bon nombre d'anuncis, però el que més destacava era la llista d'autors, cadascun dels quals descrivia una població: Josep M. de Sagarra (el Port de la Selva), August Pi i Sunyer (Roses), Carles Rahola (Cadaqués), Isern Dalmau (Llançà), Puig Pujades (Figueres), Lluís Barceló (Palamós), etc. Es pot considerar la segona guia de la Costa Brava, després de la que el 1922 havia publicat el Centre Excursionista de Catalunya, però era molt més àmplia, tant en els descripcions com en els il·lustracions.

Un anunci a *La Veu de l'Empordà* (11/571925) feia una crida patriòtica per divulgar la guia i la Costa Brava amb aquestes paraules. “Europa ignora que tinguem una costa d'Atzur”. Més rotund encara era el pròleg del llibre signat per “la direcció”: “Arriba ja el gran moment d'una total transformació i que un fresc oratge va despertant, no pas tan de pressa com voldríem, però, les fibres dels esperits selectes que, veient-hi clar, cap allí van a construir el seu niu de repòs. Heus aquí como no és estrany que es parli també de magnes projectes i de grans empreses que, amb un encertat pla general, sembla que ben aviat aniran a la transformació d'aquest bellíssim tros del nostre Mediterrani, fent així més amable la general convivència dels múltiples xalets i jardins isolats, en unir-los sàviament tots en un immens bulevard”.

Aquesta guia va aparèixer a l'agost i es va repartir gratuïtament entre centres excursionistes, hotels i fondes, entitats d'esbarjo i culturals. Una informació al *Diario de Gerona* (22/8/1925) assenyalava que “totes les nacions que tinguin representació oficial a Barcelona rebran per mitjà de llur cònsol el petit contingent de llibres, que una volta escampats en aquelles terres, poden ésser motiu d'un corrent de simpatia envers nosaltres i esquer segur per a esdevenir demà els nostres millors hostes”. I a finals d'anys *La Veu de l'Empordà* informava que ja se n'havien distribuït 1.120 exemplars per Catalunya i 700 per la resta d'Espanya i de l'estranger.

Eusebi Isern Dalmau, que va dirigir les Publicacions Empordà, anys més tard va crear un altre segell editorial, no estrictament empordanès: la Biblioteca Catalana d'Autors Independents. Va publicar 9 llibres entre 1933 i 1937, interromputs aquest cop per la guerra civil. El primer va ser *Madrid. L'adveniment de la República* i el sisè *Viatge a Catalunya*, ambdós de Josep Pla. El segon, *Política fiscal de la República*, del mateix Isern Dalmau. El cinquè *Catalunya, poble decadent* de l'empordanès Josep A. Vandellós (basat en una conferència a l'Ateneu Empordanès).

L'Ateneu Empordanès durant la república i la guerra

A principis del 1930, la junta de l'Ateneu Empordanès, presidida per Ramon Noguer, volia donar un nou impuls a l'Ateneu per tal de superar "Aqueix període d'esmoreïment que al nostre Ateneu, com a tantes altres entitats d'esperit terral, li fou imposat, ha finit, sortosament" ([DG] 04/04/1930), referint-se, naturalment, a la repressió que les entitats catalanistes havien sofert durant la dictadura del general Primo de Rivera. La premsa es feu ressò de la crida:

"El nostre Ateneu Empordanès, aquell Casal on ens apleguem mantes vegades quan en nostres estades a Barcelona, escampa una crida arreu dels pobles de la nostra contrada perquè amb l'escalf de tots li donguem altra nova alenada de vida. Aquesta llar d'enllà de casa nostra, en demanar-nos l'ajut, vol dir que n'és necessitada; altrament no hauria pas fet la crida. Esperem doncs que tots els empordanesos responguin al crit d'invitació i que el nomenat centre empordanès reberà la força unida de tots nosaltres, els seus germans" ([LG] 27/08/1930).

El llavors president de l'entitat, Ramon Noguer i Comet, havia nascut⁽²⁴⁾ a Figueres el 29 de juliol del 1886. Els seus pares eren Ramon Noguer i Bosch i Catalina Comet i Colomer, ambdós de Figueres. Havia estudiat batxillerat durant els cursos 1897-98 al 1903-04 als instituts de Manresa i de Barcelona. Tot seguit va estudiar la carrera de dret a la Universitat de Barcelona i obtingué, el 4 de març de 1912, el títol de llicenciat en dret.

Ben aviat sorgiren interessants iniciatives encaminades a aportar un nou aire a l'Ateneu, amb idees de noves activitats i la incorporació de moltes figures de la cultura catalana:

"El benemèrit Ateneu Empordanès, el fogar de l'esperit empordanès a la capital catalana, va a emprendre un període de fonda activitat. Ultra la preparació començada per a organitzar en aquell casal una Exposició d'Artistes empordanesos, els nostres amics organitzen també un cicle de conferències sobre «vides i paisatges de l'Empordà», a càrrec d'il·lustres escriptors. Fins ara figuren a la llista: Carles Rahola, Pere Coromines, Pous i Pagès, Xirau, Gaziell, S. Albert, Pi i Sunyer, Puig Pujades etc." ([EF] 20/09/1930).

A finals de l'any 1934 es realitzaren algunes reformes per millorar la sala de ball, activitat que en aquells anys es desenvolupava de forma regular:

24. AHUB. Expedient acadèmic de Ramon Noguer i Comet.

“El Ateneu Empordanès, comunica a sus asociados y público en general que debido a las reformas que se están efectuando en su salón de fiestas calle del Pino 11, hasta el día 23 del corriente no empezarán los selectos bailes familiares que organiza todos los domingos por la noche” ([LV] 09/09/1934).

El local de l'Ateneu Empordanès de Barcelona fou aquells anys punt de trobada de diverses institucions tant públiques com privades que aprofitaven la seva sala per a les reunions. No és estrany trobar a la premsa anuncis de convocatòries de reunions de tot tipus a la sala de l'Ateneu. En presentem dues, corresponents a entitats esportives prou conegudes, el Futbol Club Barcelona i el Club Natació Barcelona.

Efectivament, el 29 de juny de 1931 llegim a *El Mundo Deportivo* que: “*Mañana martes, a las diez de la noche (media hora después empezará la reunión), celebrará el F. C. Barcelona Asamblea general ordinaria de delegados en el Ateneo Ampurdanés de la calle Pino, onces, para tratar, según nota que se nos remite, del siguiente orden del día...*”. D'altra banda, a *La Vanguardia* del 8 de març de 1933 llegim: “*Asamblea general extraordinaria. Mañana jueves a las nueve y media de la noche, celebrará el Club Natació Barcelona Asamblea general extraordinaria, para tratar de los asuntos a que hace referencia la convocatoria cursada a los socios que pertenecen a la entidad, con anterioridad al 1 de julio de 1930. El acto tendrá efecto en la sala del Ateneu Empordanés.*”

Però també s'hi realitzaren actes polítics, així, el 4 de setembre de 1930, el diari madrileny *El Sol* informava que “*En el Ateneo Ampurdanés, y convocados por la Unión Catalanista, se reunieron los representantes de gran número de entidades catalanistas, que acordaron que para festejar el 11 de septiembre sólo de deposite una corona en el monumento a Rafael de Casanova*”.

Molta transcendència tingueren els actes polítics organitzats a l'Ateneu per Jaume Compte, actiu soci i membre de la junta de l'Ateneu Empordanès. Un cartell de l'any 1931 anunciava textualment.⁽²⁵⁾

“Ateneu Empordanès. Pi, 11. Assistiu el Dijous dia 10, a les 10 de la vetlla a la CONFERENCIA que donarà el ferm lluitador separatista JAUME COMPTE que disertarà sobre el tema ESTAT CATALÀ i LA MORAL POLÍTICA”.

Un segon cartell, del 1932, anunciava un altre acte antifeixista a l'Ateneu Empordanès⁽²⁶⁾

25. BPR. Cartells. C-1453. Barcelona: Imp. Ràpidas Valls.

26. BRP. Cartells. C-1582. Barcelona: Cartells Gutenberg.

Cartell anunciador de la conferència de Jaume Compte, d'Estat Català, a la seu de l'Ateneu de Barcelona corresponent a l'any 1931 (BPR Cartells. C-1453).

“GRAN MITING JOVENIL al ATENEU AMPORDANES. Carrer Pi, 11, baixos organitzat pel COMITÉ CATALA JOVENIL CONTRA LA GUERRA I EL FEIXISME que es celebrarà Dissabte dia 21, a les deu de la vetlla, per tal d'agrupar a tota la joventut anti-feixista. Parlaran els següents oradors: J. BOXALA per un grup d'estudiants de l'Escola del Treball – J. MARLES pel Partit Català Proletari – F. ROS per l'Esquerra Radical Socialista de Catalunya – RAFAEL SELVA pel Comité Jovenil contra la guerra i el feixisme – F. FREI que presidirà. Es convida a les organitzacions juvenils per a que envien un orador a l'acte.”

En el mes de gener del 1932 tingué lloc al local de l'Ateneu Empordanès una assemblea d'Estat Català,⁽²⁷⁾ de la qual se'n feu ressò la premsa:

27. Estat Català havia estat fundat per Francesc Macià, juntament amb d'altres membres de la Federació Democràtica Nacionalista, el 18 d'octubre de 1922.

370 *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, volum 42 (2011)
Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),
del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)

“Es coneguda ja públicament l’assemblea d’«Estat Català» que tingué lloc diumenge passat al estatge social del Centre Ampurdanès, baluart dels elements que formen l’Estat primitiu, gent tota de catalanisme intransigent, continuadors podríem dir-ne d’aquell «tot o res» històric. La presència de Gassol i Aiguader va produir un aldarull formidable que no degenerà en espectacle de violència,gràcies a la intervenció de molt elements que, essent encara d’Estat Català, ajudaven als prohoms de l’Esquerra d’una embestida seriosa” (Ceretània, 10/01/1932).

Arran d’aquesta assemblea del 3 de gener, i la següent del dia 10 al Teatre Olympia, Estat Català – Força Separatista d’Extrema Esquerra trencà amb Esquerra Republicana i Jaume Compte assumí la direcció de la nova formació independentista (Ivern, 1988).

Uns quants anys abans, Jaume Compte i Canellas, formant part del grup Bandera Negra,⁽²⁸⁾ havia estat jutjat per la seva participació en el fallit Complot de Garraf acusat d’intentar posar una bomba als túnels del Garraf per on havia de passar el tren amb el rei Alfons XIII. El consell de guerra, que tingué lloc l’any 1926, havia comportat un gran ressò mediàtic i social. El fiscal havia sol·licitat pena de mort per a Jaume Compte, presó perpètua per a quatre acusats més i penes més petites per als altres imputats. Finalment, els quatre suposats màxims dirigents, Compte, Perelló, Julià i Garriga foren condemnats a cadena perpètua. L’adveniment de la república, però, comportà l’alliberament de Jaume Compte i els seus companys empresonats a diferents penals (Crexell, 1988).

Jaume Compte morí tràgicament, amb les armes a la mà, el 6 d’octubre del 1934, defensant la República Catalana a la seu del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria de Barcelona (CADCI), durant l’assalt de l’exèrcit del general Batet al darrer nucli de resistència catalanista activa. El seu nom figura, junt amb el de les altres víctimes, Manuel González Alba i Amadeu Bardina, en una placa a l’entrada de l’edifici, a la rambla de Santa Mònica de Barcelona (Padrosa, 2009).

Després de la mort de Jaume Compte, l’Ateneu Empordanès donà suport al CADCI, quan els seus locals foren clausurats durant setze mesos i paralitzades les seves activitats. Les diverses organitzacions que hi tenien la seu varen haver de buscar solucions d’emergència per continuar amb les activitats. En particular, la secció d’esports i excursions del CADCI creà una nova entitat que sota el nom de Centre d’Esports i Excursions, s’establí, precisament, a l’Ateneu Empordanès de Barcelona (Lladonosa i Ferrer, 1977).

28. Bandera Negra fou la suborganització armada i secreta d’Estat Català, fundada el 1925.

De totes maneres, la relació entre l'Ateneu Empordanès i Estat Català venia de lluny. Pou i Sabater, que militava a Estat Català, explicava un diàleg amb Salvador Seguí, recollit després per Manuel Cruells: “Es va invitar Seguí a una conferència que s’havia de donar al Centre Empordanès. El mateix conferenciant, Pou i Sabater, que llavors militava a les files d’Estat Català, ens explica el diàleg que va mantenir amb Seguí: «En assabentar-se Seguí de per a quin dia estava anunciada, replicà: –Per aquest dia, jo ja no hi seré– ¿És que vols emprendre un viatge? –No, ja no hi seré perquè la meua vida penja d’un cabell” (Cruells, 1974). Salvador Seguí –*el noi del sucre*– fou assassinat el 10 de març del 1923 a mans de pistolers *blancs* del Sindicat Lliure vinculats a la patronal.

Molt poc en sabem de les activitats de l'Ateneu durant els anys de la guerra 1936-39. Xavier Theros, però, ha recordat uns curiosos fets que succeïren en aquell indret: “*La historia empieza el 11 de agosto de 1936, cuando la prensa informaba que, en uno de los muros de la iglesia, una mano anónima había rebautizado la plaza de San José Oriol en memoria de los milicianos desconocidos que, en aquellos momentos, caían en el frente de Aragón. Durante los primeros meses del conflicto, el hueco dejado por la arrancada placa del santo convivió con aquellas letras de alquitrán. Dos mundos se enfrentaban por la posesión de la memoria: el rotulado casero y el letrero retirado; aunque ninguno de los dos era reconocido por el Ayuntamiento [...] Con los grandes bombardeos de 1938, los delegados de escalera y de calle se reunieron en el Ateneo Ampurdanés y decidieron construir un gran refugio antiaéreo bajo esta plaza y la vecina del Pi. Ahora las víctimas eran cada vez más conocidas, mientras la aviación italiana atemorizaba al vecindario. Tras la guerra, el lugar volvió a estar dedicado a san José Oriol. Se devolvía así su antiguo nombre a la primera plaza barcelonesa que tuvo denominación oficial, en 1807, pues no fue hasta 1842 cuando el Ayuntamiento asumió la tarea de dar nombre a las vías públicas. Los franquistas taparon el rótulo, pero el paso del tiempo lo volvió a hacer visible. Con el regreso de la democracia, frente a él se pasó a conmemorar la proclamación republicana del 14 de abril. Finalmente, el Ayuntamiento, en 2004, lo restauró y colocó una placa en la vecina placita del Pi”* (El País, 04/05/2009).

Eusebi Isern i Dalmau recordava, en la conversa amb Lluís Bonada abans esmentada, alguns detalls sobre la fi de l'Ateneu Empordanès: “Acabada la guerra, van entrar i es van endur els llibres i tot el servei del bar. No vàrem poder determinar qui ho va fer. El local era llogat i no l’hem pogut reclamar després. Jo mai més no he passat pel carrer del Pi ni sé que hi ha instal·lat després” (Avui, 05/12/1981).

Després de la guerra, el local del Centre Empordanès fou convertit en el Centro Cultural de la Cruz Roja Española. Llegim a la premsa:

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

“La Asamblea Provincial de la Cruz Roja Española, de Barcelona, ha organizado para pasado mañana un gran baile en honor a las señoras que fueron presidentas de mesa en la reciente «Fiesta de la Banderita» y de las señoritas que postularon en dicha fiesta, baile que se celebrará en el local del Centro Cultural de la Cruz Roja (Pino, 11) amenizado por dos orquestas. Habrá batalla de serpentinas, confeti y bolas de nieve. La sala estará adornada espléndidamente y la señoras y señoritas serán obsequiadas debidamente” ([LV] 22/07/1942).

Uns anys després, a l'antic local de l'Ateneu Empordanès s'hi instal·là el teatre Guimerà, que s'inaugurà el 16 d'abril del 1958 sota la batuta de l'empresari Luís Orduña i la companyia teatral dirigida per Joan Serrat i Huguet, amb una obra de Segarra ([LV] 16/04/1958).

CONCLUSIONS

En aquestes pàgines hem intentat reflectir què foren i què representaren tres entitats, sorgides directament de la societat civil, com són el Centre Empordanès Gracienc, fundat a la vila de Gràcia el 1884, el Centre Empordanès de Barcelona, fundat el 1891, i l'Ateneu Empordanès de Barcelona, fundat el 1916. Hem vist com aquestes associacions es desenvoluparen entorn algunes personalitats preeminentes: Eusebi Coromines, Frederic Viñas i Cusí, Eusebi Fina i Girbau, Eusebi Isern i Dalmau o Josep Pella i Forgas que es posaren al capdavant de les juntes directives. Hem fet un extracte de les diferents activitats que aquestes associacions desenvoluparen, siguin culturals, festives, reivindicatives... En totes elles, però, el segell de l'Empordà hi és sempre present.

Es pot discutir quin fou el resultat de tots aquests esforços més enllà de la solidaritat entre *emigrants* –pel que hem vist així ho podem dir– lluny de la seva pàtria. Aconseguiren algun benefici tangible per a l'Empordà? Aquest aparador dels productes de la terra empordanesa, aportà un increment del comerç amb la capital? És difícil ara per ara de quantificar-ho. El que és innegable, però, és el ressò que el nom de l'Empordà adquirí a Barcelona gràcies a les seves activitats i que contribuï al coneixement –i a la creació del mite– de l'Empordà.

BIBLIOGRAFIA

Abreviatures de les biblioteques i arxius citats en el text

ACAE: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà (Figueres); ADG: Arxiu Diocesà de Girona; AHMG: Arxiu Històric Municipal de Girona; AHUB: Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona; ANC: Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès); BC: Biblioteca de Catalunya (Barcelona); BOC: Biblioteca de l'Orfeó Català (Barcelona); BPR: Biblioteca del Pavelló de la República (CRAI - Universitat de Barcelona).

Abreviatures dels diaris i les revistes citats en el text

[AE]: *Alt Empordà* (Figueres); [DG]: *Diario de Gerona* (Girona); [EA]: *El Ampurdanés* (Figueres); [EF]: *Empordà Federal* (Figueres); [LC]: *La Comarca* (Olot); [LD]: *La Dinastia* (Barcelona); [LG]: *La Galeria* (Figueres); [LUR]: *La Unión Republicana* (Figueres); [LV]: *La Vanguardia* (Barcelona); [LVDE]: *La Veu de l'Empordà* (Figueres).

Llibres

- ARBERCH I FUGUERAS, R., "Notes per a una biografia d'en Josep Pella i Forgas", en *Jornades d'història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas*. Girona, Patronat Francisc Eiximenis, 1987, pàg. 7-17.
- ALBERT, S., *Obra poètica de Salvador Albert* [Introducció notes i apèndix amb tria de comentaris d'Octavi Saltor]. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1980.
- ANGUERA, P., *La nacionalització de la sardana*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2010.
- ARMANGUÉ, J., *Una idea de l'Empordà dins l'espai català transfronterer*. Figueres, EDXS-SLU, 2011.
- AVIÑOÀ, X., (Dir.) *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Vol. VI. Barcelona, Edicions 62, 1999.
- AVIÑOÀ, X., "Les constants ideològiques en la crítica musical de "L'Avenç" (1881-1884 i 1889-1893)", *D'Art*, 8-9, (1983) pàg. 81-98.
- CARRERES I CADÍ, F., *La Via Laietana*. Barcelona, Ed. Albert Martín, 1913.
- CREXELL, J., *El Complot de Garraf*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- CRUELLES, M., *Salvador Seguí. El noi del sucre*. Barcelona, Editorial Ariel, 1974.
- FERRAN Y CLUA, J.; GRAU, R. DE; VIÑAS CUSÍ, F., *La peste bubónica. Memoria sobre la epidemia ocorrida en Porto en 1899 y epidemias de peste ocurridas en Barcelona*. Barcelona, Tip. Suc. F. Sánchez, 1907.
- FRADERA, J.M., "Ni sirenes ni pastors, o la trampa de la identitat", *Actes del congrés: El paisatge element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol. II. Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, pàg. 327-344.
- ISERN I DALMAU, E., "En Josep Pla. Aproximació a la coneixença de l'home", *Revista de Girona*, 98, (1982) pàg. 25-28.

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

- IVERN, M.D., *Esquerra Republicana de Catalunya. 1931-1936*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- LLADONOSA, M.; FERRER, J., "Nacionalisme català i reformisme social en els treballadors mercantils de Barcelona entre 1903 i 1939. El C.A.D.C.I.", a TUÑÓN DE LARA, i altres, *Teoría y práctica del movimiento obrero en España 1900-1936*. Valencia, Fernando Torres, Editor, 1977.
- MARAGALL, P., *Oda Inacabada: memòries*. Barcelona, La Magrana, 2008.
- MEDINA, J., *Carles Riba i Friedrich Hölderlin*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- PADROSA, I., *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*. Girona, Diputació de Girona, 2009.
- PI SUNYER, C., *Una interpretació de l'Empordà*. Barcelona, Edicions Destino, 1976.
- PLA, J., *Retrats de Passaport*. Barcelona, Edicions Destino, 1970.
- PLAYÀ, J., "Els homenatges de l'Empordà a la sardana i a n'en Pep Ventura" a *Pep Ventura abans del mite. Quan la sardana era un ball de moda*. Figueres, Museu de l'Empordà, 2009, pàg. 154-164.
- RIBA, C., *Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938* [Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola]. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1989.
- RUBÍ, G., "La representació política a la demarcació provincial de Barcelona. El districte electoral de Manresa-Terrassa-Sabadell (1882-1896)", *Terme*, 22 (2007), 101-118.
- SANS I SABAFREN, J., *L'evolució de l'ús del català en medicina a Catalunya durant el segle XX*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1970.
- SALUDES, A.M., "Notícia de l'Epistolari Alfredo Giannini – Víctor Català (1917-1930). La traducció italiana de *Solitud*". A PRAT E. I VILA P. *II Jornades d'estudi. Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Victor Català), 1869-1966*, pàg. 513-525. Barcelona: Ajuntament de l'Escala, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- UCELAY DA CAL, E., "La crisi dels nacionalistes radicals (1931-1932)", *Recerques*, 8, (1978), 159-206.
- VIÑAS Y CUSÍ, F., *Orfeó Catalá. Memòria administrativa y artística corresponent al any 1899 llegida en la Junta General de senyors socis celebrada lo dia 21 de Janer de 1900*. Barcelona, Estampa "La Catalana", 1900.
- VIÑAS Y CUSÍ, F., *La Glánola a Barcelona. Estudi d'una de sas epidemias, (1651-54). Acció de l'Administració pública en l'antigor, en lo present y en lo pervindre*. Barcelona: Casa Provincial de Caritat, 1901.

APÈNDIX 1

Els estatuts de l'Ateneu Empordanès (1917)

“Reglament de la Societat «Ateneu Empordanès»⁽²⁹⁾

TÍTOL I. De la finalitat de l'Ateneu Empordanès

Article I. L'«Ateneu Empordanès» és una Societat que té per objecte conservar, millorar i expandir l'esperit i manera d'ésser de la gent que naix, creix o forma part de la regió Empordanesa, defensar els interessos d'aquesta en tots els ordres –rebutjant tota tendència oberta o amagada que pugui perjudicar-la– i treballar per la seva glorificació.

Art. II. L'«Ateneu Empordanès» podrà adquirir mobles, immobles, llibres, obres, objectes d'art i demés efectes que's creguin convenients pel desenrotlló dels fins que persegueix.

Art. III. Els mitjans que emplearà l'«Ateneu» per a lograr el seu objectiu són: la lectura, les conferències, la ensenyança, la fundació d'institucions útils, com les seccions de Socors Mútus. Agrupacions mutuais per a proporcionar un subsidi en cas de mort d'algun dels associats, les cooperatives de consum i crèdit mutu, seccions benèfiques, exposició permanent de fruits de la terra, de la indústria, del comerç i de tot quant representi riquesa de la mateixa i millora social dels associats, exposicions al Govern i a les autoritats, la relació amb altres corporacions, el nomenament de corresponsals en els pobles de la regió, les converses i el foment de les seccions que integren l'«Ateneu» funcionin autonòmicament, es dirigeixin a la realització d'un benèfic, social, històric, nàutic, industrial o de comerç i tots aquells altres que siguin conduents a l'objectiu perquè naix dit «Ateneu».

Art. IV. Per a que els socis puguin proporcionar-se lectures útils i agradables, l'«Ateneu» a mida que els seus mitjans li permetin, establirà una biblioteca i una sala de lectura amb els periòdics i revistes de la regió i altres, ja siguin nacionals o estrangers, que s'estimi convenient.

Art. V. L'«Ateneu» oportunament es dividirà en Seccions, que's podran reunir sempre que les convoqui el seu President o la Presidència de l'«Ateneu».

Art. VI. Per la ensenyança podrà al seu temps i quan l'«Ateneu» es trobi en condicions econòmiques ventatjoses obrir-se classes regides pels mateixos socis o per professors designats a l'efecte, amb paga o sense ella.

Art. VII. Perque l'«Ateneu» pugui propagar i fomentar tant els interessos morals com materials, que seran el seu objectiu primordial, podrà posar-se d'acord amb les entitats, corporacions o particulars que estimi convenient.

Art. VIII. Les publicacions es faran el seu dia per mitjà d'una revista periòdica amb il·lustracions o sense, o imprimint aquelles memòries o treballs que siguin dignes de veure la llum pública i s'encaminin a propagar la cultura o la finalitat de l'«Ateneu».

Art. IX. Les qüestions polítiques i re-ligioses no podran ésser tema de discussió ni de conferència dintre de l'«Ateneu».

29. *Empordà. Butlletí de l'Ateneu Empordanès*. Any II, núm. 13 (maig, 1919), pàg. 9-10. [Biblioteca de Catalunya].

TÍTOL II. Dels Socis

Art. X. El nombre de socis de l'«Ateneu» serà il·limitat.

Art. XI. Per ésser soci amb veu i vot és necessari ésser fill de l'Empordà, fill d'empordanesos de part de pare o mare, o casat amb empordanesa, proposat per dos socis i que la proposta obtingui la aprovació de la Junta Directiva.

Art. XII. Podran ésser admesos socis sense veu ni vot tots els no empordanesos que ho sol·licitin, proposant-los dos socis i que la proposta sigui aprovada per la Junta Directiva.

Art. XIII. Tota proposta de soci tindrà d'expressar les circumstàncies del candidat, son domicili, professió i una vegada creades les seccions escullirà a la que vol pertànyer. Totes les propostes seran entregades al secretari general.

Art. XIV. El socis de que parla l'article XI seran tots iguals en drets i obligacions i podran pertànyer a les seccions que creguin convenients, en les quals tindran veu i vot.

Art. XV. Els socis de que parla l'article XII tindran els mateixos drets que els altres i obligacions però sense veu ni vot en les Juntes generals.

Art. XVI. Tot soci podrà presentar un o més forasters els quals tindran dret a concórrer a l'«Ateneu». Si el foraster residís a Barcelona més d'un mes, per gaudir de les ventatges de l'«Ateneu» tindrà d'inscriure's soci sotmetent-se a les formalitats prescrites en els articles XI i XII.

Art. XVII. La Junta Directiva podrà nomenar socis honoraris a les persones domiciliades en la regió empordanesa i fora d'ella, que per llurs mitjans o serveis en fossin dignes. Els que visquin fora de Barcelona, quan se troven en aquesta capital fruïran dels mateixos drets que els que determina l'article XI.

Art. XVIII. També la Junta Directiva podrà nomenar socis de mèrit a les persones que pel seu desprendiment en qualsevol dels ordres hagi fet donatius a l'«Ateneu», pel seu manteniment o perque millor pugui complir els seus fins socials.

Art. XIX. L'«Ateneu» viurà de les quotes dels socis, dels donatius i de quants ingressos reportin tots els actes que organitzi encaminats an aquest fi. La quota dels socis serà de 24 pessetes anyals, pagaderes en dotzaves parts avençades. La Junta Directiva podrà, a més, obrir sotscripcions o emetre emprèstits en la forma que ho cregui convenient i en el moment oportú, aixís com establir una quota d'entrada quan ho cregui necessari.

Art. XX. El soci que deixi de pagar tres dotzaves parts de la seva quota se'l requerirà per escrit, i si el requeriment no és atès fent efectiu el deute s'entendrà que's dona de baixa i a juï de la Junta Directiva s'exposarà el seu nom i causes perque fou donat de baixa en la llista de socis morosos. Tot individu que a l'ésser donat de baixa no estigui al corrent del pago de les quotes no podrà reingressar si no les abonés d'avançat, o sigui abans de ésser proposat.

TÍTOL III. De la organització de l'Ateneu

Art. XXI. L'«Ateneu» es dividirà en el seu dia en les seccions que la Junta estimi necessàries per la bona marxa i desenrotllo de les finalitats de l'«Ateneu».

Art. XXII. Cada secció s'ocuparà dels treballs teòrics i pràctics a que es presentin els objectius que llur denominació expressi.

TÍTOL IV. Del govern de l'Ateneu

Art. XXIII. L'«Ateneu» serà regit per una Junta directiva composta d'un president, un vis-president, tresorer, comptador, bibliotecari, quatre vocals, secretari i vis-secretari.

Art. XXIV. Serà facultat de la Junta directiva el nomenar i substituir els empleats i personal subordinat de l'«Ateneu».

Art. XXV. L'«Ateneu» celebrarà anyalment dintre l'última quinzena de Gener Junta general ordinària per a tractar d'assumptes administratius i reglamentaris. En aquesta reunió deurà renovar-se la Directiva en la següent forma: en el primer any cessaran els vis-president, vocals primer i segon, comptador i vis-secretari; en l'any següent els restants càrrecs i aixís successivament. La elecció dels càrrecs de la Junta Directiva podrà fer-se per aclamació o per votació secreta, però sempre amb classificació de càrrecs. Els elegits prendran possessió de llurs càrrecs el dia primer de Febrer.

Art. XXVI. La Junta directiva celebrarà sessió ordinària cada quinze dies i extraordinària sempre que ho cregui convenient el president. Dels acords presos en unes i altres se'n donarà compte als socis per mitjà d'un avís des de la taula d'anuncis de l'«Ateneu», en quina mesalment s'hi exposarà un extracte dels ingressos i gastos del més anterior, firmat pel president, tresorer i comptador.

Art. XXVII. La Junta directiva podrà convocar Junta general extraordinària sempre que ho cregui convenient. I deurà convocar-la quan ho sol·licitin per escrit el 15 per cent de socis amb veu i vot, especificant en aquest cas i per escrit l'objecte de la mateixa. Per celebrar-se Junta General extraordinària serà precisa l'assistència de la majoria absoluta de socis, en les de primera convocatòria, i les de segona convocatòria tindran lloc quatre dies més tard, siguent en aquestes vàlids tots els acords, sigui qualsevolga el nombre de socis que hi assisteixin. En les juntes generals extraordinàries no podrà tractar-se altre assumpte que aquell pel que fou convocada.

Art. XXVIII. Tots els acords de l'«Ateneu», tant els de la Junta directiva com els de la general, seran presos per votació de la meitat més un dels socis presents, siguent precisa en les sessions de la Directiva l'assistència de la majoria absoluta en primera convocatòria, però en les de segona convocatòria i en les juntes generals ordinàries seran vàlids tots els acords, qualsevolga que sigui el nom de concorrents. El vot del president en totes ocasions decidirà l'empat. En les discussions se seguirà l'ordre general establert, poguent tant solament parlar dos individus en prò dos en contra. Per a pendre part el President en algunas discussió deurà deixar son sitial i no tornar-lo a ocupar fins que sigui suficientment discutit i es voti el punt a resoldre, salvaguardant si es tractès d'una qüestió d'ordre. En totes les discussions sols se podrà rectificar una vegada. La llengua oficial de l'«Ateneu» serà l'idioma català, poguent-se fer us de qualsevol altre.

Art. XXIX. La Junta Directiva representarà a l'«Ateneu» en totes les actes oficials i particulars.

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884),

Art. XXX. El Secretari tindrà al seu càrrec un llibre de actes de les sessions de la Directiva i altre de les generals; extindrà els acords i comunicacions i guardarà curosament els documents del Secretariat general.

Art. XXXI. El tresorer es farà càrrec baix la seva responsabilitat dels ingressos que recapti el dependent nomenat a l'objecte i dels donatius i crèdits a favor de l'«Ateneu». Cuidarà dels pagaments que s'ordenin en Junta directiva, prèvia intervenció del president i nota del comptador.

Art. XXXII. Cuidarà el comptador d'intervenir en tots els pagaments i cobros i portarà un llibre de compte i raó.

Art. XXXIII. El bibliotecari tindrà al seu càrrec especialment la biblioteca i la sala de lectura; indicarà a la directiva les obres i publicacions que convinguin subscriure's l'«Ateneu»; col·leccionarà les publicacions, formarà l'índex, notes de les obres per a catalogar i de cap manera permetrà sortir del Casal social els llibres, revistes, periòdics ni res de tot allò que pugui formar part de la biblioteca.

Art. XXXIV. Si l'«Ateneu» vingués per qualsevol motiu a disoldre's, una vegada liquidats tots els seus deutes, del sobrant líquid se'n farà dos lots i seran entregats per la Junta directiva, cada un d'ells, a l'Ajuntament de la ciutat de Figueres, – representació de l'Alt Empordà– i l'altre a l'Ajuntament de la ciutat de La Bisbal, qui n'assumeix la representació del Baix Empordà.

Art. XXXV. En els afers i qüestions que puguin presentar-se dins la vida corporativa de l'«Ateneu» i que no previnguin aquests Estatuts, queda ampliament facultada la Junta Directiva per a resoldre'ls, a quins acords se'ls hi donarà la mateixa força que als presents Estatuts.

Barcelona, 23 de Setembre de 1917
V^oB^o

El President, Dr. Joan Vidal
El Secretari, Enric Pujulà”

APÈNDIX 2

Juntes directives⁽³⁰⁾

Centre Empordanès de Barcelona

1891	President	Joan Martí
	Vicepresident	Joan Palou
	Secretari	Francesc Claret
	Vicesecretari	Martí Adroher
	Tresorer	Enric Serradell
	Comptador	Ernest Valmaña
	Vocals	Ferran Rovira, Pere Codina, Josep Rauret i Modest Pont

30. Són dades extretes de la premsa de l'època i, forçosament, incompletes.

1892	President	Doctor Frederic Viñas
	Vicepresident	Francesc de Villanueva
	Secretari	Ramon de Cabrera
	Vicesecretari	Miquel Serrats
	Tresorer	Ramon Solana
	Comptador	Josep Guitart
	Bibliotecari	Josep Rouret
	Vocals	Gabriel Guimpera, Pere Codina, Joan Palou i Josep Vidal

Ateneu Empordanès de Barcelona

1916	President hon.	Josep Pella i Forgas (Bagur)
	President	Eusebi Fina i Girbau (Palafrugell)
	Vicepresident	Josep Valls i Badet (Figueres)
	Secretari	Faustí Cabarrocas i Juera (Palamós)
	Vicesecretari	Antoni Mauri i Garrell (Palamós)
	Bibliotecari	Bonaventura Maimi i Batalla (La Bisbal) (interf)
	Tresorer	Gumersí Roig i Prats (Sant Feliu de Guíxols)
	Comptador	Ramon Cumané (Girona)
	Vocals	Bonaventura Maimi i Batalla (La Bisbal) Sebastià Prats i Baunà (Palafrugell) Enric Paronella i Geli (Selva de Mar) Jaume Compte i Canellas (Castelló d'Empúries)
1917	President	Eusebi Fina
	Vicepresident	Emili Arbuch
	Secretari	Joan Corredor
	Vicesecretari	Juli Vilar
	Bibliotecari	Eusebi Isern
	Tresorer	Faustí Cabarrocas
	Comptador	Antoni Mauri
	Vocals	Ramon Torrá, Víctor Purcallas i Baudili Arola
1920 (Feb)	President	Doctor Joan Vidal Fraxanet
	Vicepresident	Faustí Cabarrocas
	Secretari	Enric Pujulà
	Vicesecretari	Manuel Masjoan
	Bibliotecari	Eduard Carreras
	Tresorer	Joaquim Simón
	Comptador	Paulí Maliach
	Vocals	Jaume Oriol, Nonici Torrà, Joan Rubió i Víctor Purcallas

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 42 (2011)

380 Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884), del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)

Edició especial per a l'associació "Entramuntanats - Empordanesos a Barcelona"

1920 (Nov)	President Sots-President Secretari Sots-Secretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	E. Isern i Dalmau Adolf Soler Alfred Gallart J. Rubió i Bussot Jaume Causa Joaquim Simon Jacint Agramunt Ferran Sunyer, Nonici Torrà, Enric Vilar i Jaume Compte
1921	President Sots-President Secretari Sots-Secretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	E. Isern i Dalmau Julius Junyer J. Rubió i Bussat Tomàs Nicolau Jaume Causa Adolf Soler Tomàs Quintana Ferran Sunyer, Nonici Torrà, Enric Vilar i Alfred Gallart, Isidor Sirvent
1922	President Vicepresident Secretari Vicesecretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	Eusebi Isern i Dalmau Lluís Camós Jaume Cabarrocas Francesc Milà Alfred Gallart Adolf Soler Isidre Rotllan Esteve Saus, Emili Albert, J. Rubió Bussot i Narcís Compte
1923	President Secretari	Josep Maria Pi i Suñer Cabarrocas
1930	President Vicepresident Secretari Vicesecretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	Ramon Noguer i Comet Tomàs Quintana Lluís Ribes Joan Sala Marcó Pere Quintana Carles Madrid Alegret Francesc Martínez Jacint Agramunt, Antoni Manlleu, Cebrià Soler i V. Bosch Torrentà

1931	President Vicepresident Secretari Vicesecretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	Ramon Noguer i Comet J. Pineda i Pou E. Pujolà i Taulera J. Sala i Marcò P. Quintana i Grau T. Quintana i Grau Francesc Martínez Roger Jacint Agramont Parera, Vicenç Bosch i Torentà, Emili Delclós i Puig i Adolf Gironella i Esparreguera
1932	President Vicepresident Secretari Vicesecretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	Eusebi Isern Dalmau Eusebi Delcós Bru Enric Pujolà Taulesa Esteve Bec Cusí Pere Quintana Grau Tomàs Quintana Grau Josep M ^a Donat Comas Josep Pineda Pou, Pere Suarez Estela, Josep Massip Torrent i Jesús Pallí Rovira
1935	President Vicepresident Secretari Vicesecretari Bibliotecari Tresorer Comptador Vocals	Eusebi Isern Dalmau Santiago Mauri Ferran Cruañas Esteve Bach Francesc Casas Tomàs Quintana Esteve Mallol Josep Botey, Alexandre Juanola, Josep Estela i Joan Mas